

KARADENİZ

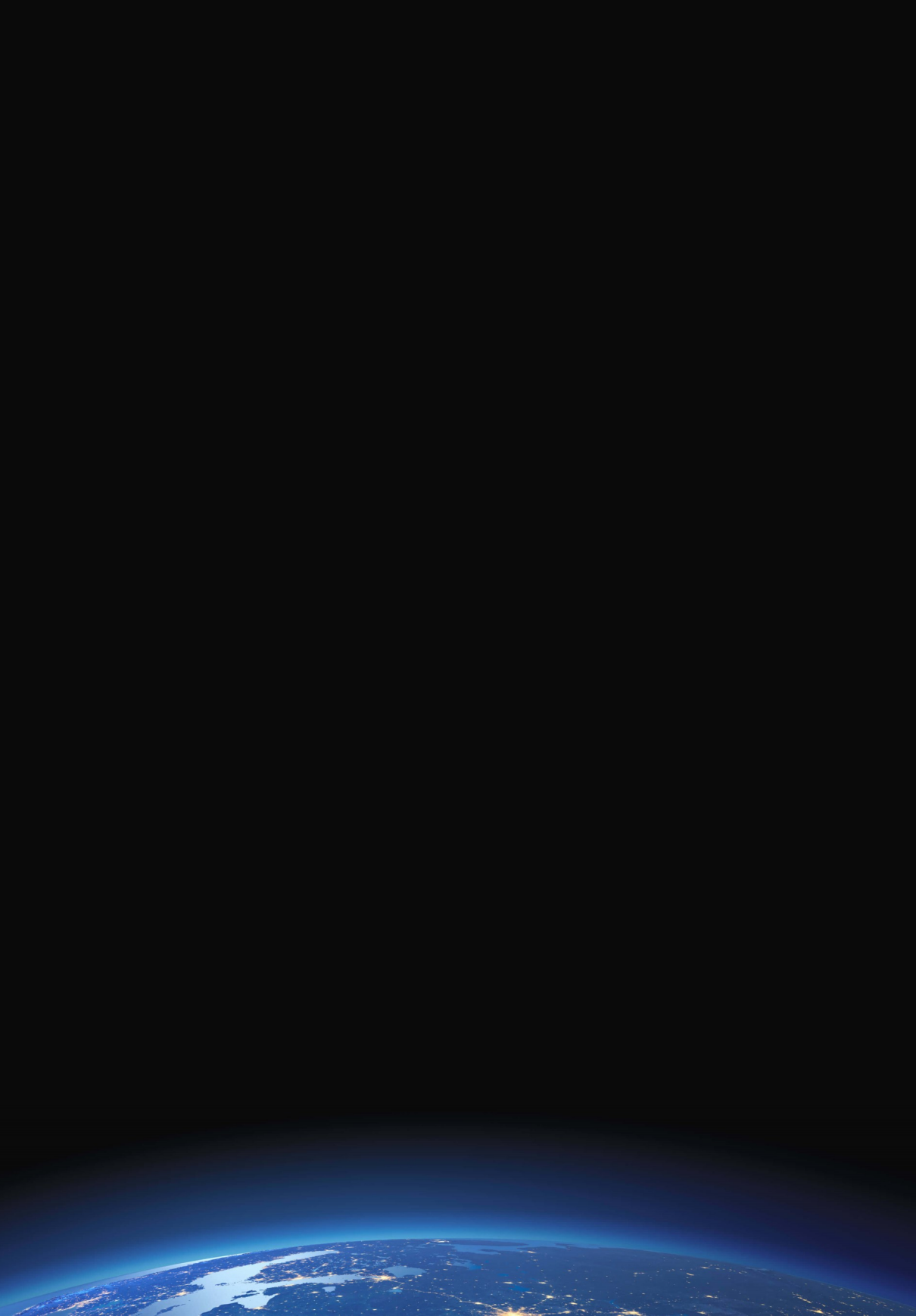
2020 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA
BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

Editör
ÖZGÜR TÜFEKÇİ

KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

KARADENİZ

2020 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

Editör
ÖZGÜR TÜFEKÇİ

KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Özgür Tüfekçi

Doç. Dr. Tüfekçi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi Müdürü ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Aynı zamanda, İngiltere merkezli bir düşünce kuruluşu olan CESRAN International'ın (www.cesran.org) kurucusu ve Genel Direktörüdür. Sheffield Üniversitesi'nden Uluslararası İlişkiler yüksek lisans derecesi ve Coventry Üniversitesi'nden Sosyoloji ve Uluslararası İlişkiler doktora derecesi almıştır. Başlıca araştırma alanları Avrasyacılık, Ulus İnşası, Milliyetçilik Teorileri, Jeopolitik Kuramlar ve Yükselen Güçlerdir.

KARADENİZ: 2020 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

KTÜ-SAM Kitapları 1

www.ktu.edu.tr/sam

ISBN: 978-605-2271-35-3

© 2021 Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları

1. Baskı: Temmuz 2021, Trabzon

Kapak Tasarımı / Sayfa Düzeni

KTÜ Stratejik Araştırma Merkezi

Baskı: KTÜ Matbaası, TRABZON

Tel: 0462 377 21 43

Adres: KTÜ Yayınları Satış Bürosu

Tel: 0462 377 22 32

Üniversiteler Yayın yönetmeliğinin 6. maddesine göre bu eserin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlara aittir.

Bu eserin herhangi bir kısmının izinsiz ve kaynak gösterilmeden alıntılanması, internet sitelerinde yayınlanması, pdf ya da kitap şeklinde parayla satılması yasaktır. Aksi eylemde bulunanlar telif hakları yasasından doğan tüm yükümlülükleri peşinen kabullenmiş sayılırlar.

KARADENİZ:

2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler

Editör: Özgür Tüfekçi

İçindekiler

TAKDİM8

1. BÖLÜM: Bölge Ülkelerinin 2020 Görünümü

Çok Yönlü Dış Politika Arayışında Türkiye: 2020 13

RUKİYE PATAN ve ÖZGÜR TÜFEKÇİ

Karabağ Savaşı ile Yeniden Dirilen Azerbaycan: 2020 51

HÜLYA KINIK

İç Sorunlar ve Çözüm Arayışları İçinde Bulgaristan:
2020 78

VAHİT GÜNTAY

Var Olma Mücadelesi İçinde Ermenistan: 2020 108

DİLEK KARADENİZ TOPAL

Batı ile Bütünleşme Sürecinde Gürcistan: 2020 143

HASAN YILMAZ

Doğu ile Batı Arasında Yönünü Arayan Moldova:
2020 182

SELİM KURT

Pandemi ve Seçim Kıskaçında Romanya: 2020 208

EDA TUTAK

Bölgesel Mücadelenin Küresel Aktörü Rusya: 2020 243

YAŞAR SARI

Reform Arayışının Gölgesinde Ukrayna: 2020..... 290

ADNAN SEYAZ

Müzmin Sorunlar Sarmalında Yunanistan: 2020..... 320

ŞEYMA KALYONCU

2. BÖLÜM: Uluslararası Aktörler ve Geniş Karadeniz Havzası

Trump Giderken Amerika Birleşik Devletleri'nin Karadeniz Politikası: 2020 354

MURAT ÜLGÜL

NATO ve Geniş Karadeniz Havzası: 2020 385

PELİN ÇOLAK ve CEREN HAKYEMEZ

Geniş Karadeniz Havzası'nda Çin'in Yeniden Konumlanma Stratejisi: 2020..... 412

MÜGE YÜCE

Avrupa Birliği'nin Geniş Karadeniz Havzası'na Yönelik Politikaları: 2020 439

FEVZİ KIRBAŞOĞLU ve ÖZGÜR TÜFEKÇİ

3. BÖLÜM: Geniş Karadeniz Havzasında Sınırışan Sorunlar

Ukrayna ve Suriye Krizlerinin Kesişimi: Rusya ve Türkiye'nin Jeopolitik Mücadelesi 476

RAHMAN DAĞ

Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz Havzası'nda Göç ... 498

İSMAIL KÖSE

“Kanal İstanbul” Projesinin Montrö Boğazlar Rejimine
Olası Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme 523

BÜLENT ŞENER

Karadeniz Bölgesi Enerji Dinamikleri 551

ANIL ÇAĞLAR ERKAN ve AYÇA EMİNOĞLU

Çevresel Sorunlar Bağlamında Karadeniz Havzasında
Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası İş Birlikleri..... 595

NİSA ERDEM

2020 Yılı Rus İstihbarat Faaliyetleri 625

AHMET ATEŞ

Karadeniz ve Küreselleşme 650

BÜŞRA YILMAZ ve MURAT ÇEMREK

Geniş Karadeniz Bölgesi'nde Entegrasyon Hareketleri ve
Güç Mücadelesi: Jeoekonomik Bakış 678

BAYRAM GÜNGÖR

YAZARLAR 714

TAKDİM

Karadeniz: 2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler yayın hayatına başladığı bu ilk çalışmayla küresel ve bölgesel gelişmelere odaklanarak bölge ile ilgilenen araştırmacılar için bir başvuru kaynağı olmayı amaçlamaktadır.

Kısa zamanda yoğun bir çalışma ve emeğin ürünü olarak sizlerle buluşan elinizdeki eserin bilgi ağırlıklı olması hedeflenirken, yazarların yapmış olduğu analizler okuyucunun takdirine bırakılmıştır. Bu noktada birbirinden değerli yazarlarımız çalışmalarını uzmanlıkları çerçevesinde sunarken analitik yaklaşımlarıyla birbirini tamamlayan bölümleri kitaba bütüncül bir perspektif katmaktadırlar.

2020’de Karadeniz Havzasındaki gelişmelerin ele alındığı bu kitapta yirmi bir makale yer almaktadır. Üç bölümünden oluşan kitabımızın ilk bölümünde havzadaki ülkelerden onunun 2020 yılında yaşadıkları süreçler masaya yatırılırken; ikinci bölümde uluslararası aktörlerin havzaya yaklaşımları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise nispeten daha bağımsız makalelerle Karadeniz havzası farklı açılardan incelenmekte ve okuyucuya ilk iki bölümdeki makaleleri analitik olarak birleştirebilecekleri alan sunulmaya çalışılmaktadır.

Birinci bölüm Rukiye Patan ve Özgür Tüfekçi’nin Türkiye’nin pandemi koşulları altında 2020 yılında geirmış olduğu süreçleri ele aldığı “ok Yönlü Dış Politika Arayışında Türkiye: 2020” başlıklı çalışma ile başlamaktadır. Akabinde Hülya Kınık “Karabağ Savaşı ile Yeniden Dirilen Azerbaycan: 2020”; Vahit

Güntay “İç Sorunlar ve Çözüm Arayışları İçinde Bulgaristan: 2020”; Dilek Karadeniz Topal “Var Olma Mücadelesi İçinde Ermenistan: 2020”; Hasan Yılmaz “Batı ile Bütünleşme Sürecinde Gürcistan: 2020”; Selim Kurt “Doğu ile Batı Arasında Yönünü Arayan Moldova: 2020”; Eda Tutak “Pandemi ve Seçim Kıskaçında Romanya: 2020”; Yaşar Sarı “Bölgesel Mücadelenin Küresel Aktörü Rusya: 2020”; Adnan Seyaz “Reform Arayışının Gölgesinde Ukrayna: 2020”; Şeyma Kalyoncu “Müzmin Sorunlar Sarmalında Yunanistan: 2020” başlıklı makaleleriyle havza ülkelerini ele almaktadırlar.

İkinci bölümde ise havzanın dışındaki aktörlerin havza ülkelerine yaklaşımları ve politika oluşturma süreçleri Murat Ülgül’ün “Trump Giderken: Amerika Birleşik Devletleri’nin Karadeniz Politikası, 2020”; Pelin Çolak ve Ceren Hakyemez’in “NATO ve Geniş Karadeniz Havzası: 2020”; Müge Yüce’nin “Geniş Karadeniz Havzası’nda Çin’in Yeniden Konumlanma Stratejisi: 2020”; ve Fevzi Kırbaşoğlu ve Özgür Tüfekçi’nin “Avrupa Birliği’nin Geniş Karadeniz Havzası’na Yönelik Politikaları: 2020” başlıklı makaleleriyle incelenmektedir.

Son bölümde ise ilk iki bölümdeki makaleleri tamamlayıcı ve birleştirici olarak Rahman Dağ “Ukrayna ve Suriye Krizlerinin Kesişimi: Rusya ve Türkiye’nin Jeopolitik Mücadelesi”; İsmail Köse “Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz Havzası’nda Göç”; Bülent Şener “‘Kanal İstanbul’ Projesinin Montrö Boğazlar Rejimine Olası Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”; Anıl Çağlar Erkan ve Ayça Eminoğlu “Karadeniz Bölgesi Enerji Dinamikleri”; Nisa Erdem “Çevresel Sorunlar Bağlamında Karadeniz Havzasında Türkiye’nin Taraf Olduğu Uluslararası İş Birlikleri”; Ahmet Ateş “2020 Yılı Rus İstihbarat Faaliyetleri”; Büşra Yılmaz ve Murat Çemrek “Karadeniz ve Küreselleşme”; Bayram Güngör “Geniş Karadeniz Bölgesi’nde Entegrasyon Hareketleri ve Güç Mücadelesi: Jeoekonomik Bakış” makaleleriyle elinizdeki eserin tamamlanmasını sağlamışlardır.

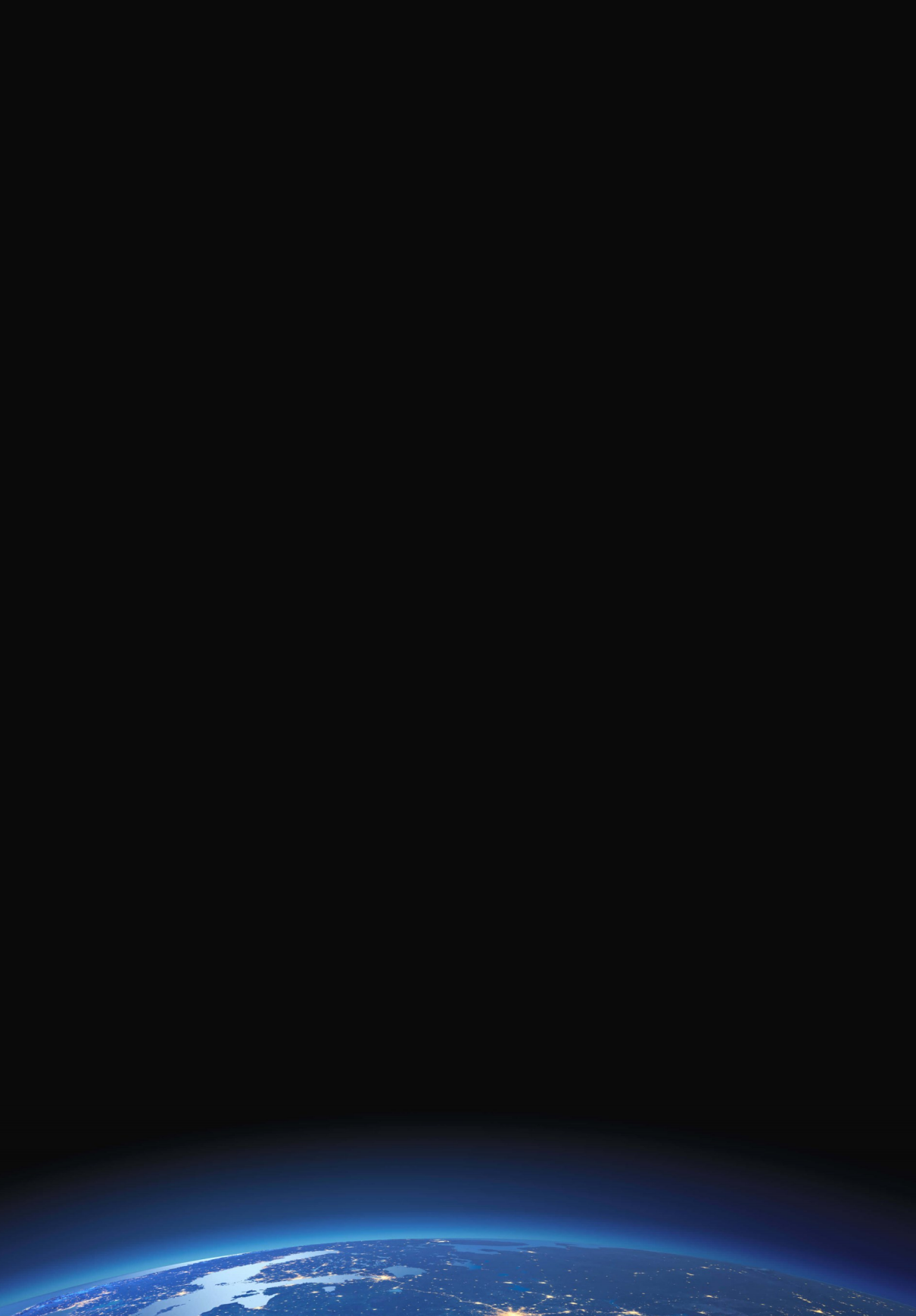
Yıllık mahiyetinde hazırlanan çalışmanın bu sayısının yayımlanması hususunda yazılarıyla katkıda bulunan değerli yazarlarımıza ve kitabımıza teveccüh gösteren saygıdeğer okurlarımıza teşekkür ederim.

DOÇ. DR. ÖZGÜR TÜFEKÇİ
KTÜ-SAM Müdürü
Trabzon - Nisan 2021

Bölge Ülkelerinin
2020 Görünümü

1. BÖLÜM

BATI İLE BÜTÜNLEŞME SÜRECİNDE GÜRCİSTAN: 2020

Hasan Yılmaz

[Doktora Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü]

Giriş

Gürcistan, Hazar havzasını en kolay ve kısa yoldan Karadeniz'e bağlayan Bakü-Gence-Tiflis-Gori-Kutaisi-Poti boyunca uzanan vadinin Karadeniz'e açılan kapısıdır. Türkiye'nin ve Azerbaycan'ın sınırlarının açık olma ihtimalinde bile Küçük Kafkas Dağları nedeniyle Ermenistan sadece bir alternatif olarak kalmaktadır.

Tam bir Avrasya geçiş ülkesi olan Gürcistan'ın komşuları için stratejik önemi vardır. Ermenistan'ın Rusya ve Karadeniz ile olan bağlantısı, Azerbaycan'ın Karadeniz ve Türkiye bağlantısı, Türkiye'yi Azerbaycan üzerinden Türkistan'a bağlayan güzergâhın kapısıdır. Bu yönüyle Gürcistan'ın istikrarı komşusu olan ülkeler için vazgeçilmezdir. Hazar denizi kaynaklarının Türkiye üzerinden Avrupa ve Akdeniz'e aktarıldığı bağlantının Kafkasya'daki kapısıdır. Bu açıdan küresel ve bölgesel güçler için önemli bir rekabet alanıdır. Gürcistan, eğer hayata geçirilebilirse, ekonomik getirisi ve jeopolitik kaldıraç etkisi yüksek olacak Anaklia derin deniz limanı vasıtasıyla coğrafyasının jeopolitik değerini daha da artırmış olacaktır (Avdaliani, 2020).

Gürcistan idari açıdan iki adet özerk cumhuriyet (Abhazya ve Acarya) ve dokuz adet idari bölge ve bir adet bölge statüsüne sahip şehirden (Tiflis) oluşmaktadır. Ayrıca idari bölgelere bağlı belediyelerce yönetilen 12 adet şehir ve 64 adet ilçe (rayon)

bulunmaktadır. Güney Osetya'nın kendine has idari bir yapısı bulunmamakta, Şida Kartli bölgesinin kuzey yarısını ve komşu bölgelerden küçük kısımları kapsamaktadır (Gov't of Georgia, y.y.).

2020 Aralık ayı itibarıyla yaklaşık 4 milyon nüfusa sahip Gürcistan'da bu nüfusun %86.8'i Gürcü, %6.3'ü Türk (Azeri), % 4.5'i Ermeni'dir. En kalabalık yaş grubu %40.59 ile 25-54 arası yaş grubudur. Nüfusun %59.5'i şehirlerde yaşamaktadır ve %99.4'nün okuryazarlığı bulunmaktadır (CIA, 2020). Ortalama yaşam süresinin 73.4 yıl olduğu nüfusun yaklaşık %16.3'ü yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır (BTI, 2020).

Müteakip bölümlerde iç gelişmeler, dış, güvenlik ve savunma politikaları ve, ekonomi ve kalkınma konularında Gürcistan'ın yakın dönem çerçeve gelişmelerinin üzerine 2020 yılında neler inşa ettiği ele alınacak ve sonuç bölümünde gelişmeler ana hatlarıyla özetlenecektir.

İç Gelişmeler

Siyasi durum:

Gürcistan'ın yarı başkanlık olan hükümet sistemi 2010 yılından itibaren parlamenter sisteme geçiş sürecindedir (ODIHR LEOM, 2020: 2). Parlamento seçimleri dört senede bir yapılmaktadır. Cumhurbaşkanı beş senede bir halk tarafından direkt seçilmekteyken, 2017 yılında yapılan bir anayasa değişikliği ile 2024 yılından itibaren geçerli olmak üzere 300 üyeli bir seçici kurul tarafından seçilmesi düzenlemiştir. Halkoyuyla seçilen son Cumhurbaşkanı Zurabişvili'nin görev süresi altı sene olarak düzenlenmiştir (CIA, 2020).

Gürcistan'ın en zengin kişisi olan Bidzina Ivanişvili iktidardaki Gürcü Hayali-Demokratik Gürcistan Partisinin (GHP) lideridir. Ancak hükümet veya kabinede hiçbir resmi görev almamakla birlikte ülkeyi perde arkasında yönettiği muhalefet tarafından

sıkça dile getirilmektedir. Geçen yedi senede başbakanlığın partisinde dört kez el değiştirmesi (CIA, 2020) muhalif kesimin iddiasını doğrular niteliktedir.

Ivanişvili'nin 2012'de iktidara gelmesi Gürcistan'ın iç siyasetinde bir kırılma noktası olmuştur denilebilir. 2013 yılındaki seçimlerde Saakaşvili'nin seçimi kaybederek ülkeden kaçmasından bu yana, Gürcistan'da mutlak-Rusya karşıtı bir hükümet bulunmamaktadır.

Muhalefet, iktidarın batı yanlısı politikalarının değişmeyeceğine ilişkin açıklamaların samimiyetinden şüphe etmektedir. Ivanişvili'yi ülkenin Batı yanlı politikalarına ihanet etmekle suçlamaktadır. Bu iddiaların karşısında iktidar temsilcileri Saakaşvili'nin, ana muhalefetin ve taşeronlarının kargaşa çıkarmaya çalıştığını iddia ederek, istikrar bozulmadığı sürece ülkenin Batı yanlısı politikaları ile Türkiye ile dostluğuna bir zarar gelmeyeceğini ifade etmektedir (Gogia, 2020).

Saakaşvili halen ana muhalefet partisi Birleşik Ulusal Hareket Partisinin onursal başkanıdır. 2015 yılında Ukrayna vatandaşlığını alarak Odesa valiliğine atanan Saakaşvili'nin Gürcistan vatandaşlığı, çifte vatandaşlığın yasadışılığı gerekçe gösterilerek, düşürülmüştür. Hüküm giyme korkusuyla kaçmış olan Saakaşvili, görevi kötüye kullanmak suçundan altı yıl ve bir Gürcü bankerin cinayetine ilişkin delil karartmak suçundan üç yıl غيابında ceza almıştır (RFE/RL's Georgian Service, 2018).

2018 yılında yapılan Anayasa reformu neticesinde 77'si parti listesi ve 73'ü çoğunluk seçimi bölgesi şeklinde parlamento seçim sistemi 2024'ten itibaren tamamen parti listeleriyle tam orantılı temsile olanak sağlayacak şekilde düzenlenmiştir (Welt, 2020). Haziran 2019'da bir Rus milletvekilinin meclis başkanı koltuğundan Gürcistan parlamentosuna konuşma yapması üzerine halkın parlamentonun çevresinde protestoya başlaması bir süre sonra polisle çatışmaya dönüşmüş ve toplam 240 kişi

yaralanmıştır (Antidze, 2020f). Bu olaylı protestodan sonra hükümetin istifasını ve karma sistem yerine tam orantılı temsil sistemi altında erken seçime gidilmesini talep eden gösteriler devam etmiştir. Baskı üzerine GHP 2020 seçimleri öncesinde tam orantılı temsil sistemine geçileceği sözünü vermiş, 93 milletvekili ile anayasal değişiklik sürecini başlatmıştır. Ancak parlamentoda Kasım 2019'daki oylamada bunun için gereken üçte ikilik çoğunluğa, iktidar partisinin çoğunluk sistemi bölgelerinden seçilen milletvekillerinin vazgeçmeleri üzerine, ulaşılamamış ve değişiklik parlamentodan geçmemiştir (ODIHR LEOM, 2020: 4). Bu gelişme üzerine GHP muhalefetten seçimleri manipüle etmekte olduğu yönünde giderek artan eleştiriyeye maruz kalmıştır (Eckert, 2019).

31 Ekim 2020 seçimleri:

Muhalefet, daha 2020 Şubat ayında Ekim seçimlerinde hile yapılacağını ve oligark İvanişvili'nin tam temsili engelleyerek, tüm isteklerini kolayca yasama sürecinden geçirecek, Rusya'daki gibi uyumlu bir parlamento yaratmaya çalıştığını iddia etmiştir. Bu durumun Gürcistan'ı tekrar Moskova İmparatorluğunun kucağına atacağını, ülkenin kaderine yönelik bu durumu önlemek için seçimlerde ortak güç oluşturarak GHP'yi yenmek için birleşeceklerini açıklamışlardır (Gogia, 2020).

İktidar partisinin sözünü tutmaması üzerine ortaya çıkan bu gerginliği azaltmak üzere ülkedeki yabancı diplomatik misyonlar devreye girmiştir. ABD, AB ve Avrupa Konseyi diplomatik misyonlarının arabuluculuğu ile yürütülen müzakereler neticesinde 08 Mart 2020 tarihinde sandalyelerde orantılı temsil miktarının artırıldığı karma bir sistem üzerinde mutabık kalınabilmiştir (*Georgian government...*, 2020). İmzalanan mutabakat muhtırası ile 150 sandalyeden 120'sinin parti listelerinden 30'unun da çoğunluk bölgelerinden (iki türlü) seçilmesi, %5'lik seçim barajının %1'e düşürülerek daha

çok partinin parlamentoda temsil edilmesi üzerinde anlaşılmıştır (Agenda.Ge, 2020g).

Muhalefetin seçime ilişkin gündemde tuttuğu bir başka konu ise muhalif liderlerin yargı aracılığıyla etkisiz hale getirilmeye çalışılmasıdır. Seçim öncesinde Gigi Ugulava, İrakliy Okuraşvili, Nika Meliya, Giga Bokeriye ve Nika Gvaramiya gibi isimlerin çeşitli iddialarla yürütülen yargı süreçleri devam etmiştir (Gogia, 2020). Bunlardan Gigi Ugulava (Avrupalı Gürcistan Partisi lideri), 2005-2013 yılları arasında Tiflis Belediye Başkanlığı görevindeyken yolsuzluk yaptığı gerekçesiyle, Gürcistan Yüksek Mahkemesi tarafından 10 Şubat 2020 tarihinde 38 ay hapse mahkûm edilmiştir. Bu Ugulava'nın 2015 yılından beri aynı suçtan aldığı üçüncü ceza olmuştur (Antidze, 2020a). Bu olayı, AB, ülkenin siyasi kutuplaşmasına son verme gayretlerine ilişkin diyaloga müsaade etmeyen bir adım olarak değerlendirmiştir. ABD kongre ve senato üyeleri ise Gürcistan hükümetine gönderdikleri mektupta, seçim dönemi olması nedeniyle mahkeme kararının zamanı ve bağlamını manidar bulduklarını belirtmişler, muhalefetle başarılı diyalog için siyasi etkiden uzak bağımsız ve şeffaf bir yargının gerekliliğine vurgu yapmışlardır (Antidze, 2020a).

20 Haziran 2020 günü, bir yıl önceki Kremlin karşıtı gösterilerin sertçe dağıtılmasını protesto etmek amacıyla binlerce insan başkent Tiflis'in merkezinde toplanmıştır. 2019 Haziran ayındaki olaylardan dolayı görme kaybı yaşayan 18 yaşındaki bir genç, bu seneki protestoda, kendisini vuranların halen cezalandırılmadığını belirtmiştir. Protestocular, Gürcistan'dan fiilen kopan Güney Osetya ve Abhazya'yı işaret ederek, "işgale karşı hep beraber" ve hükümete karşı da "seçimde görüşeceğiz" sloganları atmışlardır (Antidze, 2020f).

31 Ekim 2020 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerde GHP 90 milletvekili çıkararak tek başına hükümeti kurmayı garantilemiştir. Birleşik Ulusal Hareketi Partisinin

öncülüğündeki ‘Birleşik Ulusal Hareketi-Birleşik Muhalefet’ seçim bloğu 36, Giorgi Vaşadza-Agmaşenebeli Stratejisi seçim bloğu 4, Avrupalı Gürcistan Partisi 5, Vatansaverler İttifakı Partisi 4, Gürcistan İşçi Partisi 1, Aleko Elisaşvili-Vatandaşlar Partisi 2, Kozalak Partisi 4 ve Lelo Partisi 4 sandalye kazanmışlardır (*Gürcistan’da 31 Ekim...*, 2020). Seçimi kazanan GHP’nin yeni kabinesi 18 Aralık 2020 tarihinde parlamentoda oylanarak göreve başlamıştır (*Georgian Parliament...*, 2020).

AGİT, NATO Parlamenter Assemblesi ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kurumların gözlemcileri tarafından seçimlerin sakin ve rekabetçi bir havada geçtiği, temel özgürlüklere genel olarak saygı gösterildiği teyit edilmiştir. Ancak yine de seçim için devlet kaynaklarının kullanılmasının getirdiği haksız rekabet ortamı, seçmenlere baskı yapıldığı iddiaları, seçim komisyonlarında iktidar partisi üyelerinin hakimiyeti, siyasi çizgilere göre kutuplaşmış medya ortamının varlığı gibi hususlar seçim sürecine ilişkin güvenilirliği zedeleyen faktörler olarak listelenmiştir (OSCE, 2020). Ayrıca, Uluslararası Şeffaflık Örgütünün seçim dönemine ilişkin bir diğer raporunda da, vatandaşa yönelik şiddet vakalarının çoğunun çözümlenmediği, yargının muhalefeti yıpratmaya yönelik kullanıldığı, Gürcistan özel birimlerinin muhalefeti itibarsızlaştırmak için gizli ses kaydı yaptığı, devlet parasıyla yapılan projelerin ve devlet memurlarının seçime yönelik kullanıldığı belirtilmektedir (TI Georgia, 2020).

Seçim sonrasında siyasi durum:

GHP’yi oy satın almak ve seçmenleri tehdit etmek (*Gürcistan’da seçim...*, 2020), bu sayede Rusya’daki gibi paraya ve güce dayalı bir siyaset ortamı yaratmak ve Batı’dan gelen Anaklia derin su limanı gibi yatırım projelerini engelleyerek özgürlüklere yönelik gelişmeleri aşındırmakla (Agenda.Ge, 2020h) suçlayan muhalefet, 3 Kasım 2020 tarihinde bir ortak bildiri imzalayarak seçim sonuçlarının iptal edilmesini, erken seçim düzenlenmesini ve seçim komisyonu başkanının

görevden alınmasını istemiştir (*Gürcistan'da muhalefetten...*, 2020).

ABD Dışişleri Bakanı Pompeo'nun, özellikle seçim sonrası oluşan gergin ortamda ABD'nin Gürcistan'a desteğini göstermek adına, 17-18 Kasım 2020 tarihinde Tiflis'i ziyareti esnasında (Agenda.Ge, 2020i), yaptığı çağrı üzerine parlamentoya girmeye hak kazanmış sekiz muhalefet partisi sokak gösterilerini sonlandırmaya karar vermiştir. Ancak kararlarında belirttikleri gibi mecliste görev almayı boykota devam etmişler, merkezi seçim kuruluna güvenmedikleri için 17 seçim bölgesindeki ikinci tur seçimlere katılmamışlardır (Agenda.Ge, 2020h).

ABD Dışişleri Bakanlığınca yapılan açıklamada önceki seçimlere oranla bu seçimin daha rekabetçi, daha az nefret söylemli ve daha az saldırgan bir seçim öncesi döneme sahip olduğu belirtilerek, resmi sonuçların yerel gözlemcilerin kayıtlarına çok yakın seyrettiğini ve iddia edilen kusurlara ilişkin bu ülkenin kurumlarının çalıştırılmasının gerektiği vurgulanmıştır (Agenda.Ge, 2020j).

Gerginliği azaltmak için diplomatlar tekrar devreye girmiş (Agenda.Ge, 2020k) fakat 2020 Aralık ayı sonu itibarıyla yapılmış toplam beş tur müzakereden herhangi bir sonuç alınamamıştır. Arabuluculuk yapan büyükelçiler muhalefet tarafından hükümet yanlısı olmakla ve GHP'nin çıkarlarını tatmin etmekle suçlanmaya başlamışlardır (Dumbadze, 2020a).

Şu ana kadar 60 muhalif milletvekilinin 55'i statülerinin askıya alınması için parlamentoya başvurmuş ve parlamento 11'inci dönemine muhalefet partileri olmadan başlamıştır (Agenda.Ge, 2020o). GHP boykot eden partilere yönelik bir yasa tasarısı geçirmiştir. Tasarıya göre, parlamentoya 'katılmayan' partilere devlet bütçesinden bir sene boyunca kaynak verilmemesi ve göreve başlamayan milletvekillerinin maaş alamamaları, istifa edenlerin bir daha seçime girmek için kayıt yaptırılmamaları ve

televizyonlardan seçim için serbest zaman kullanamamaları öngörülmüştür (Dumbadze, 2020b). Kamu ombudsmanı geçirilen bu yasayı siyasi partilerin Gürcü hukuku altındaki haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle kınamış (Civil.ge, 2020c), ABD büyükelçisi başta olmak üzere önde gelen diplomatik misyonlar ise bu yasanın tekrar değerlendirmeye alınmasını umduklarını belirtmişlerdir (Civil.ge, 2020b).

Gelen bu eleştiriler üzerine GHP bu konuda yumuşamış ve yasayı incelemesi için Avrupa Konseyi'nin Venedik Komisyonuna¹ ve / veya AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisine (ODIHR) göndererek onlardan gelecek gözden geçirmeye kadar yasayı tartışmamayı ve ikinci oylamaya sunmamayı teklif etmiştir (DF Watch, 2020b).

Siyasi partilere ilişkin bir diğer krizin ise parlamentonun bahar oturumunda gündeme getirilmesi planlanan bir yasa tasarısı üzerinden yaşanması beklenmektedir. Bu tasarıda, lideri ülkede ikamet etmeyen siyasi partiye üyeliğin hükümsüz kılınması öngörülmektedir. Böylece Saakaşvili'nin onursal lideri olduğu ana muhalefet partisi UHP'nin siyasete katılması engellenmeye çalışılmaktadır (DF Watch, 2020b).

Abhazya ve Güney Osetya:

12 Ağustos 2008 tarihinde imzalanan ateşkes anlaşmasıyla Cenevre Uluslararası Görüşmeler (GID) mekanizması kurulmuştur. AGİT, AB, BM Cenevre Ofisi (UNOG) eş başkanlığında, Gürcistan, Rusya, ABD, ayrılıkçı Abhazya ve Güney Osetya temsilcileri ile eski (savaş öncesi) Abhazya ve Güney Osetya yöneticilerinin katılımıyla senede dört kez toplanan iki paralel çalıştay üzerinden çalışma yapmaktadır.

¹ Hukuk yoluyla demokrasi için Avrupa Komisyonu. Yeri vesilesiyle Venedik Komisyonu ismini almıştır. Amacı şu ana konularda üyelerine hukuk tavsiyelerinde bulunmaktır: demokratik kurumlar ve temel haklar; anayasal yargı ve sıradan yargı; seçimler, referandumlar ve siyasi partiler.

Birincisi, işgal edilmiş Abhazya ve Tskhinvali (Güney Osetya) bölgelerinin güvenlik ve istikrarı konularına ve ikincisi de yerlerinden edilmişlerin ve mültecilerin memleketlerine emniyetli ve onurlu dönüşüne yoğunlaşmaktadır (*Geneva International...*, y.y.). Salgın nedeniyle 2020 yılı içerisinde sadece bir görüşme yapılabilmektedir. 10-11 Aralık 2020 tarihlerinde yapılan 51'inci toplantıda ilk çalıştayda insanların hareket serbestisi üzerine kısıtlamanın insani durumu kötüleştirdiği, salgın döneminde insanların Gürcistan'ın sağlık hizmetlerine erişemediği, Olay Önleme ve Mukabele Mekanizmasının (Incident Prevention and Response Mechanism-IPRM) çatışmanın artmasını önlemede ve bu sayede sahada insanların güvenliğini sağlamakta önemli rol oynadığı, Ergneti'deki (G.Osetya) IPRM'nin görüşmelerine yeniden başladığı, Gali'dekin (Abhazya) de başlamasına çabalanması gerektiği konuları vurgulanmıştır. Yerinden edilmişlere ilişkin çalıştay ise mevcut Abhazya ve Güney Osetya idarelerinin temsilcilerinin toplantıyı terk etmelerinden dolayı yapılamamıştır. Şu ana kadar bir sonuç elde edilemeyen görüşmelerin bir sonraki turunun 23-24 Mart 2021 tarihlerinde yapılması planlanmıştır (GID, 2020).

Abhazya ve Güney Osetya ile olan idari sınırların sıklıkla geçişlere kapatılması buradaki toplumun kamu hizmetlerine zamanında erişim açısından sıkıntılar yaratmaktadır. Okullara ve sağlık hizmetlerine erişim sekteye uğrayabilmektedir. Ayrıca sözde sınırın her iki tarafında ailelerin, akrabaların bölünmüş olduğu da düşünüldüğünde durum daha vahimdir. Eşi ve çocuğu ile Abhazya tarafında olan ancak anne babası ve geçimini yaptığı toprağı karşı tarafta olan bir Gürcü için, tek geçiş yeri olan Enguri köprüsünün kısıtlı olarak geçişe açılması, Gürcistan tarafına geçişlerin negatif Covid testi koşuluna ve 14 gün karantinada kalma kurallarına maruz olması ve köprüünün de genelde sadece tek yönde açılarak dönüş için illegal yollara başvurulmak zorunda kalınması hayatı çekilmez hale getirebilmektedir (DF Watch, 2020a).

Benzer hususlar Tskhinvali bölgesi için de geçerlidir. Buranın idaresi de tek kapı olan Akhagori üzerinden geçişleri özel geçiş kartına bağlayarak eskiden pasaport veya özel geçiş kartı ile sağlanan geçiş esnekliğini sınırlandırma çabası içerisine girmiştir (Agenda.Ge, 2018d).

İşgal edilmiş topraklardaki halkla pozitif bir gündem geliştirerek tedrici olarak barışçıl yollarla buraları kazanmayı hedefleyen Gürcistan, 04 Nisan 2018 yılında parlamentoya sunduğu bir yasa tasarısı ile, tüm batılı aktörlerin büyük takdirini kazanan, 'Daha İyi Bir Geleceğe Doğru Bir Adım' isimli barış girişimini başlatmıştır. Girişim kapsamında işgal altındaki topraklardaki halkın insani, sosyal ve ekonomik yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik; sınırın iki tarafında ticaretin basitleştirilmesini ve desteklenmesini, kaliteli eğitim için ilave fırsatlar sunulmasını ve ülkede veya yurtdışında her seviyede eğitim imkanına erişilmesini, Gürcü vatandaşlarının vizesiz seyahat, serbest ticaret gibi ayrıcalıklarından faydalanılmasını kolaylaştıracak mekanizmalar kurulması öngörülmektedir (Agenda.Ge, 2018a).

Gürcistan Abhazya ve Gürcistan Osetya arasında koşullu da olsa ilişki tesis etmeye yönelik iyi niyet emareleri de bulunmaktadır. Başbakan Gakharia 24 Aralık 2020 tarihinde parlamentoya bu sorunların nasıl çözüleceğine ilişkin vizyonunu sunarken, Gürcistan'ın işgal altındaki topraklara yaklaşımının daha yapısal ve güçlendirilmiş olacağını, tüm kurumların ve paydaşların dahil olduğu kurumlararası çalışılmış yaklaşımın ağırlık kazanacağını, barış inisiyatiflerinin öncelikle vatandaşlarla ve Abhaz ve Osetyalı kardeşlerle güven inşa etmek için devam edeceğini ve uluslararası ortakların bu sürece aktif katılımlarını beklediklerini ifade etmiştir. Abhazya tarafından Gürcistan'la direkt müzakereler yürütmeye hazırlığın ilk sinyalleri ise Aslan Bzhania'nın Abhazya Cumhurbaşkanı olduğu 2020 Ocak ayından itibaren gelmiştir (Khashig, 2020). Bzhania'nın, 21 Aralık 2020'de mecliste eleştiriye maruz kalan, 'dış politika konsepti', GID'de çözümü

ele alınamayacak ortak çıkarlara ilişkin Gürcistan'la çok seviyeli müzakereler için ilave bir formatın oluşturulması ihtimalini kabul etmektedir (JAMnews, 2020c).

Ancak, Gürcistan'da, Saakaşvili'den beri izlenen "Abhazya'yla değil Rusya ile savaştık" tavrı devam ettiği için, Gürcistan, böyle bir girişime hazır görünmemektedir. İvanişvili iktidara geldiğinde önceleri bu tavrı yıkıp orijinal Gürcü-Abhaz çatışması algısına geri dönmek istediye de hem muhalefetten hem de kendi partisinden tepki alınca uğraşmaktan vazgeçmiştir. Çünkü Abhaz'lar da "Rusya geldi bizi kurtardı ve tanıdı, çatışma da sona erdi" tavrı ile müzakereye yanaşmayınca geriye kalan "Rusya ile görüşmek" seçeneği zaten "imkansız" talep etmek olacaktı (Khashig, 2020).

Salgınla mücadele:

Covid-19 salgını ile mücadelede ilk başta çok başarılı olan Gürcistan Eylül ayına kadar toplam hayat kaybını 15'te tutmuştur. Eylül ayında normalleşmeye başlandığından beri vaka ve ölüm sayılarında hızlı artış yaşanmış, baştaki başarı hikayesi maalesef yerini Aralık ayında nüfus/vaka oranında dünya sekizinciliğine bırakmıştır (JAMnews, 2020d).

Dış, Güvenlik ve Savunma Politikaları

Genel durum ve seçimin dış politikaya yansımaları:

Rusya'nın Güney Osetya'yı işgali ile Tiflis'in yaklaşık 50 km kuzeyinde birliklerinin bulunduğu gerçeği, Abhazya'nın işgali ile de Gürcistan'ın hem Karadeniz'de sahilinin daraltıldığı hem de Karadeniz'e çıkışının ve denizdeki haklarının tehdit altında olduğu gerçeği Gürcü siyaset hayatının merkezindedir.

Hibrit savaş tekniklerinde tecrübeli bir Rusya'nın varlığı, Gürcistan'ı iç ve dış siyasette Avrupa ile bütünleşmeyi ve Atlantik ittifakının desteğini garanti altına almayı ana ilke

edinen bir yol izlemeye sevk etmektedir. 2008'den itibaren başlayan bu gayret, 2014'ten sonra AB, ABD ve NATO'nun desteğiyle ivme kazanmıştır. Gürcistan bu doğrultudaki politika ve icraatlarına 2020 yılında da devam etmiştir. Ancak mevcut iktidar partisinin, Saakaşvili'nin mirası olan mutlak-Rusya karşıtı bir siyasetin yerine, Gürcistan'ın bekası için daha dengeli bir siyaset yürütmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Seçim, Batılı diplomatların, öncesinde ve sonrasında tansiyonu düşürmek için soyunduğu arabuluculukla ve Pompeo'nun Tiflis'e gelip muhalefete sokak eylemlerini durdurması için çağrı yapmasıyla uluslararası bir hal kazanmıştır. Muhalefet ile iktidar arasında seçime ilişkin gerilimin devamı, dezenformasyon ve manipülasyon yöntemleriyle Rusya'nın Gürcistan demokrasisinin temellerine zarar vermesine sebep olmuştur. Aşırı Batı yanlısı ve Rusya karşıtı muhalefet, seçim sonuçlarını kabullendiği için Batılı diplomatları iktidar yanlısı olmakla suçlamaya başlamıştır bile. Krizin devamı durumunda, 2008 savaşından sonra olduğu gibi, AB ve NATO ideallerinin toplum tarafından sorgulanma ihtimali vardır. Ayrıca, 2024 seçimlerinde tüm sandalyeler için %1'lik barajın uygulanacak olması hükümeti kurmada veya düşürmede küçük partilerin rolünü belirleyici hale getirebilecektir. Şu an dört sandalye ile yerini bulan Rusya mihverinin gelecekte genişlemesi ve siyaseti felç edecek orana ulaşması ihtimal dışı değildir (Rondeaux, 2020). Bu ve benzeri sebeplerden 31 Ekim seçim sonuçlarının NATO'nun geleceğine yönelik etkiler yarattığı değerlendirilmeleri mevcuttur (Rondeaux, 2020).

Güney Kafkasya politikası:

Güney Kafkasya, Karabağ'ın büyük oranda geri alındığı savaş sonrasında yeni bir sürece girmiştir ve Gürcistan bunun önemli bir parçası olmaya adaydır. Esas olarak 1990'ların sonunda, şu an Sokhumi Üniversitesi Rektörü olan, Profesör Zurab Khonelidze tarafından gündeme getirilmiş "altılı platform" (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, İran, Rusya ve

Türkiye) fikri (Ruhadze, 2020) savaştan sonra Erdoğan tarafından önerilmiş, Putin ve Aliyev tarafından kabul edilmiştir (Erdoğan: Karabağ..., 2020). Buna ilişkin açıklamasında Erdoğan'ın "hatta burada Gürcistan da gündeme geldi" vurgulaması Gürcistan'ın rolüne işaret etmektedir. Savaş sonrası Ermenistan-Türkiye ve Ermenistan-Azerbaycan ilişkilerinin normalleştirilmesi sürecinde, Gürcistan'ın Batı bloku ile yakın ilişkisinden dolayı 'belirleyici' ve Ermenistan'la nispeten istikrarlı ve olumlu ilişkilerinden dolayı da 'yapıcı' bir rol oynama ihtimali bulunmaktadır. Nitekim Gürcistan'dan 'yapıcı role' ilişkin söylem bazında ilk emareler gelmeye başlamıştır. 2020 Gürcistan Büyükelçiler Konferansında konuşan Cumhurbaşkanı Zurabişvili, Azerbaycan ve Ermenistan arasında ateşkes sağlanması sürecinde aktif arabuluculuk yapamamalarının üzücü olduğunu ancak 'Kafkasya Platformu' girişiminde bu durumu tersine çevirmeleri ve 2021 yılında bu konuya el atmaları gerektiğini belirtmiştir (Zurabişvili'den..., 2020).

Türkiye ile ilişkiler:

Gürcistan'ın yeni parlamentosunun onaylamış olduğu karar tasarısında Türkiye ile olan stratejik iş birliğinin güçlendirilmesine vurgu yapılmıştır (Kachkachishvili, 2020). Türkiye-Gürcistan ilişkileri özel mahiyete sahiptir ve stratejik ortaklık düzeyindedir. Türkiye Gürcistan'a koşulsuz siyasi destek vermekte ve Gürcistan'ın bir an önce NATO'ya üye yapılması gerektiğini savunmaktadır. İkili ilişkiler 2016 yılında kurulan Yüksek Düzeyli Stratejik İş Birliği Konseyi toplantıları ile takip edilmektedir. Türkiye ayrıca Kafkasya'da istikrara yönelik girişimleri kapsamında Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan üçlü ve Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan-İran dördümlü mekanizmaları üzerinden de Gürcistan ile ilişkilerini derinleştirmektedir. En son üçlü dışişleri bakanları toplantısı 23 Aralık 2019 tarihinde icra edilmiştir. Gürcistan Türkiye'nin Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, TANAP Doğalgaz Boru Hattı ve Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu gibi jeopolitik projelerinin

ortaklarından biridir. İki ülkenin vatandaşları birbirlerinin ülkelerine kimlik kartları ile seyahat edebilmektedir. Türkiye Gürcistan'ın 2007 yılından beri en büyük ticaret ortağıdır ve en fazla doğrudan yatırım yapan ülkelerden biridir (T.C. D.İ.B., y.y.).

Azerbaycan'la ilişkiler:

Gürcistan'ın komşusu Azerbaycan'la dostane ilişkileri vardır. İki ülke 2020 yılı içerisinde bunun nişanesi olarak çeşitli anlaşmalar imzalamıştır. Azerbaycan Savunma Bakanı Hasanov'un 2020 Ocak ayındaki resmi ziyaretinde iki ülkenin savunma alanında gerçekleştirecekleri iş birliğinin eylem planı imzalanmıştır (Azerbaycan ve Gürcistan..., 2020). Ayrıca, Azerbaycan'ın SOCAR firmasının Gürcistan'a ticari sır olarak saklanan düşük fiyattan 200 milyon m³ doğalgaz satması için 18 Aralık 2020'de bir anlaşma imzalanmıştır (Agenda.Ge, 2020). Azerbaycan'ın Ermenistan'la savaşında Gürcistan iki ülke ile olan pozitif ilişkilerinden dolayı tarafsız kalmıştır.

Ancak iki ülke ilişkilerinde krize varmayan bazı pürüzler de mevcuttur. 1991 yılında bağımsızlıklarını kazandıktan sonra sınırlarını belirlemek için Özel Sınır Komisyonu kurarak barışçıl bir yol izleyen Gürcistan ile Azerbaycan 1995 yılından itibaren sınırın %66'sı üzerinde anlaşmıştır. Kalan %34'lük kısım ile ilgili teknik çalışmalara devam edilmektedir. Büyük çoğunluğu Gürcistan topraklarında bulunan Davit Gareca Manastır kompleksinin Azerbaycan'ın Keşikçidağ bölgesinde kalan Udabno Kilisesine erişimin zaman zaman engellenmesi pürüzlere neden olmaktadır (Alızada, 2019).

Yeni bir mesele ise Sırbistan'dan ve Rusya'dan Ermenistan'a satılan silahların tam da 2020 Temmuz ayında Azerbaycan-Ermenistan sınırında yaşanan çatışmalar esnasında Gürcistan üzerinden taşınmış olmasına ilişkindir. Basına yansıdığına göre Sırbistan'dan gelen büyük miktarda havan mühimmatı Gürcistan üzerinden sevk edilmiştir. Azerbaycan bu konuda

Gürcistan'a yönelik resmi bir açıklama yapmamış, eleştirilerini Sırbistan'a yöneltmekle yetinmiştir. Gürcistan hükümeti basındaki iddiaları yalanlasa da, muhalefetin 'stratejik ortağa ihanet etmek' ve 'Rusya'nın baskısına boyun eğmek' suçlamalarından kurtulamamıştır (JAMnews, 2020a). Ancak Azerbaycan'ın, resmi olarak açıklaması farklı da olsa, bir ay sonra beklenmedik şekilde hem Sırbistan hem de Gürcistan büyükelçilerini görevden alması olaya ilişkin Gürcistan üzerindeki şüpheyi kuvvetlendirmiştir (JAMnews, 2020b).

NATO ile ilişkiler:

NATO'nun 2008 Bükreş Zirvesinde Gürcistan'ın NATO üyesi olacağı kararı alınmasının ardından kurulan NATO-Gürcistan Komisyonu (NGC) o zamandan beri nihai üyeliğe yönelik siyasi diyalogun çerçevesini oluşturmaktadır. Gürcistan ayrıca 2014'ten beri NATO'nun 'Güçlendirilmiş Fırsatlar Ortakları'ndan biridir. Bu statü sayesinde Gürcistan NATO ile güvenlik meseleleri üzerine bakanlık seviyesi dahil düzenli siyasi istişare, karşılıklı çalışabilirlik programlarına ve tatbikatlarına güçlü katılım, NATO'nun bilgi paylaşımına erişim ve kriz ve harekate hazırlık dönemlerinde NATO ile daha yakın ilişkiler kurma olanağına sahip olmuştur (NATO, 2020b).

2014 Eylül ayındaki Galler Zirvesinde Gürcistan'ın kendisini savunabilmesine yönelik uygulamaya konulan 'Güçlü NATO-Gürcistan Paketi' (SNGP) 2016 Varşova, 2018 Brüksel Zirvelerinde (NATO, 2020a) ve en son da 03 Aralık 2020 tarihindeki NATO Dışişleri Bakanları toplantısında yeni ilavelerle güncellenmiştir (Updated SNGP..., 2020).

Gürcistan Savunma Kuvvetlerinin kapasitesini ve NATO ile beraber çalışabilirliğini güçlendirmeye yönelik 14 fonksiyonel alanda hayata geçirilen SNGP projeleri arasında NATO-Gürcistan Müşterek Eğitim ve Tatbikat Merkezi (2015 yılında açılmış, 2016 yılında faaliyete başlamıştır), Savunma Kurumu İnşa Okulu, (NATO ve Ortakların kuvvetlerinin ve lojistik

ağırlıklarının kabulü ve ileri hareketine yönelik) Lojistik Tesis kurulması gibi anahtar projeler bulunmaktadır (SNGP, 2020).

Bu desteğin karşılığında Gürcistan, ileride açıklanacağı şekilde, NATO'nun Afganistan'daki harekâtına katkı sağlamanın yanında ayrıca NATO Mukabele Kuvvetine (NRF) 2015-2019 arasında bir piyade bölüğü ile olan katkısını, 2019 yılından itibaren iki piyade bölüğü ile devam ettirmektedir (MOD.GE, y.y.).

AB ile ilişkiler:

AB'nin Komşuluk Politikasının Doğu Ortaklığının sonucu olarak 2014 yılında imzalanan AB-Gürcistan Ortaklık Anlaşması 2016 Temmuz ayında yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın bir parçası olan Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Anlaşması da imzalandıktan hemen sonra yürürlüğe girmiştir. Serbest ticaret anlaşması ile Gürcistan'ın AB'ye olan ihracatı hissedilir şekilde artmaya başlamıştır. 21 Kasım 2018 tarihinde AB Komisyonu ve Gürcistan hükümeti arasında yapılan toplantıda üzerinde 'mutabık olunan hedefler'in ilişkilerin daha da ilerletilmesine rehberlik etmesi kabul edilmiştir. Bunun somut olarak hissedilmesi için de AB, Doğu Ortaklığı Enstrümanından Gürcistan'a senelik 120 milyon avro hibe yapmaktadır. Ayrıca, Gürcistan vatandaşları 28 Mart 2017 tarihinden itibaren Schengen bölgesine vizesiz olarak seyahat edebilme hakkına kavuşmuştur (AB Komisyonu, 2020). 2018 Mayıs ayında Gürcistan hükümeti, AB'ye entegrasyonu Ortaklık Anlaşmasında öngörülenden daha da hızlı gerçekleştirmeyi hedefleyen 'Roadmap 2EU' girişimini başlatmıştır (Agenda.Ge, 2018b). 05 Mart 2019'da beşincisi gerçekleştirilen Gürcistan-AB Ortaklık Konseyi toplantısında resmen açıklanan bu yol haritası AB tarafından memnuniyetle karşılanmıştır (Council of the EU, 2019).

Gürcistan'ın egemenlik hakları ve toprak bütünlüğü konusunda desteğini her açıklamada teyit eden AB, Abhazya ve

Güney Osetya ile oluşan ateşkes hattını izlemek üzere Eylül 2008'de başlattığı 'AB Gürcistan Gözlem Misyonu'nun görev süresini 2022 Aralık ayına kadar uzatmıştır (Agenda.Ge, 2020n).

Gürcistan'ın mevcut siyasi oryantasyonunu, yeni kurulan hükümetin Başbakanı Giorgi Gakharia 23 Aralık 2020'de parlamentodaki ilk konuşmasında, "AB ile daha gelişmiş ilişkileri tesis etmek hükümetin stratejik amacı olacaktır" şeklinde açıklamıştır (Agenda.Ge, 2020p). Ancak, Rusya ile bağlantılı bir siyasi liderliğin varlığı ve mevcut dönüşüm endeksinde ülkenin 10 üzerinden siyasette 6.60, yönetişimde 5.86, ekonomide 6.18 not aldığı (BTI, 2020) gerçeği göz önüne alındığında, Gürcistan'ın AB'ye entegrasyonunun bol iyi niyetli ancak icrada tedrici yol kat eden bir süreç olacağı değerlendirilebilir.

Gürcistan toplumunun AB hakkındaki düşüncesi de bu gerçeği yansıtır şekildedir. AB'nin Doğu Ortaklığı kapsamında yaptırdığı 2020 Gürcistan Düşünce Anketi sonuçları, Gürcistan halkının %77'sinin AB ile ilişkilerin iyi olduğunu hissettiğini, %69'unun AB'ye güvendiğini, %61'inin AB'nin mali desteğinin farkında olduğunu ve %69'unun bu desteğin etkili olduğunu düşündüğünü, ancak sadece %49'unun AB hakkında olumlu imaja sahip olduğunu göstermektedir (Annual Survey 2020 Georgia..., 2020).

BM ile gündem:

Başbakan Gakhira, 25 Eylül 2020 tarihinde BM'nin 75'inci yıl Genel Kurul çevrimiçi oturumunda bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında, tüm dünya salgınla mücadele ederken bile Rusya'nın hukuk dışı hudutlaştırma sürecine ve işgal altındaki topraklarda kışkırtmalara devam ettiğini, Gürcistan milli salgın kontrolü altyapısı ana tesisi olan Richard Lugar Halk Sağlığı Merkezine dezenformasyon saldırıları yaptığını, işgal altındaki topraklarda yaşayan toplumların insani kriz içerisinde

olduğunu, uluslararası toplumun ateşkes anlaşması maddelerine uyması için Rusya'ya baskıyı artırmaları gerektiğini, 2018'de başlattıkları barış girişimi ile buraların halklarına Gürcistan'ın kazanımlarını paylaşabilmeleri için el uzattıklarını belirtmiştir (Agenda.Ge, 2020d).

Gürcistan BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine (SKH) ilişkin dört senelik değerlendirmesini içeren Gönüllü Ulusal Gözden Geçirme raporunu Temmuz 2020 ayında BM Kalkınma Programına sunmuştur. Raporda SKH'nın gerçekleştirilmesi ve kazanımların korunmasının önündeki en büyük engel olarak topraklarını işgal etmiş olan Rusya'yı göstermiş ve bu konuda destek talep etmiştir (Georgia Secretariat of SDGs, 2020).

02 Ekim 2020 tarihinde Gürcistan ile BM beş yıllık (2021-2025) bir dönem için BM Sürdürülebilir Kalkınma İş Birliği Çerçeve anlaşmasını imzalamışlardır. Anlaşmada ana iş birliği alanları, kapsayıcı ekonomi ve insan kapitali gelişimi, etkin, şeffaf ve hesap verebilir kurumlar, kaliteli hizmetlere eşit ve kapsayıcı erişim, insan güvenliği ve dayanıklılık, çevre ve iklim değişikliği olarak sıralanmıştır (Agenda.Ge, 2020e).

AGİT kapsamında ilişkiler:

Daha önce bahsedildiği şekilde Gürcistan işgal edilen toprakları hakkında taraflarla görüşmelerini AGİT şemsiyesinde oluşturulan GID çerçevesinde yürütmektedir.

Ayrıca, AGİT bünyesinde bir 'Gürcistan'ın Dostları Grubu' (15 ülke) da bulunmaktadır. Bu grup 22 Mart 2020 tarihinde, Abhazya'da yapılmış olan sözde 'başkanlık seçiminin' meşruiyetini tanımadıklarını ve Rusya'nın Abhazya ve Güney Osetya'yı tanıma kararını geri çekmesini ve AB tarafından müzakere edilen ateşkes anlaşmasına saygı gösterilmesini talep ettiklerini belirten bir açıklama yapmıştır (*Joint statement...*, 2020). AGİT içerisindeki bu destek en son olarak 3-4 Aralık 2020 tarihinde gerçekleştirilen 27'nci Bakanlar Konseyi

toplantısında 17 ülkenin ve AB Yüksek Temsilcisinin Gürcistan'ı destekler nitelikte yaptıkları açıklamalarla bir kez daha yinelenmiştir (Civil.ge, 2020a).

ABD ile ilişkiler:

GID mekanizmasının da ortağı olan ABD, Gürcistan'ın toprak bütünlüğü ve egemenlik haklarına ilişkin savlarını, Gürcistan'ın barış girişimini ve NATO üyelik perspektifini destekleyerek, Rusya'ya Gürcistan'ın karşı siyasi anlamda en büyük destekçisidir.

Mevcut ikili ilişkiler 2009 yılında imzalanan Stratejik Ortaklık Şartına göre dört çalışma grubundan (demokrasi, savunma ve güvenlik, ekonomi, ticari ve enerji meseleleri, halktan halka ve kültürel değişimler) oluşan ABD-Gürcistan Stratejik Ortaklık Komisyonu vasıtasıyla yürütülmektedir. Komisyon her sene bir yüksek düzey toplantı ve sene içerisinde çalışma gruplarının düzenli toplantılarıyla faaliyet göstermektedir (US DoS, 2020).

2000'li yıllarda Gürcistan ABD'den Avrasya bölgesinde kişi başına en fazla yardım alan ülke olmuştur. 2008 yılından itibaren Gürcistan çeşitli başlıklarda ortalama 80-90 milyon dolar askeri olmayan yardım almıştır. 2021 yılı için ABD Kongresi Gürcistan'a 95 milyon dolar yardımı onaylamıştır (Welt, 2020: 23).

ABD, askeri iş birliği kapsamında Dış Askeri Finans kaynağını (FMF) başlarda Gürcistan'ın ABD'nin yanında yer aldığı harekate katılan Gürcü birliklerinin eğitim ve donatım faaliyetleri için kullanmıştır. Sonradan sınır güvenliği, deniz güvenliği ve harbe hazırlık gibi Gürcistan'ın kendi kapasitesini artırıcı alanların desteklenmesi de FMF kapsamına dahil edilmiştir. 2016 yılında imzalanan üç yıllık 'Güvenlik İş Birliği Çerçevesi' anlaşmasının ardından 2017 yılında başlatılan 'Gürcistan Savunma Hazırlık Programı' kapsamında Gürcistan'ın kendi kendine birlik kurmasını, eğitimini ve

idame ettirmesini sağlayacak kapasitenin kazandırılması hedeflenmiştir (Kogan, 2020). Çerçeve anlaşması 2019 yılında yenilenmiştir (Welt, 2020: 24).

Rusya'yı kışkırtmama adına Gürcistan'a ağır silah satışı konusundaki uzun süredir devam eden çekimserlik Trump yönetimi ile aşılmaya başlanmıştır. 2017 Kasım ayında toplam değeri 75 milyon dolar olan 410 taşınabilir, 72 araç üzerine lançerli Javelin anti-tank füzelerinin satışına onay verilmiştir. 28 Şubat 2020 tarihinde Gürcistan'a bir parti daha Javelin satışının gerçekleşeceği açıklanmıştır (Kogan, 2020).

Gürcistan'a 28 Ekim 2019 tarihinde yapılan büyük siber saldırıda yaklaşık 15 bin devlet, özel ve medya internet sitesi kullanılmaz hale gelmiş ve en az iki ulusal televizyon kanalının yayını sekteye uğramıştır. ABD ve İngiltere, 2020 Şubat ayında, saldırının kaynağının, GRU olarak da bilinen Rusya askeri istihbarat servisi 74455'inci Birim olduğunu açıklamışlardır (Antidze, 2020b). Bunun üzerine ABD Dışişleri Bakanı Pompeo, siber güvenlik konusunda da ABD'nin Gürcistan'a milli yeteneklerini geliştirmesi için destek vereceğini açıklamıştır (Welt, 2020: 19).

ABD ayrıca ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) vasıtasıyla da Gürcistan'a destek vermektedir. 2020-2025 dönemini kapsayacak şekilde hazırlanan 'Ülke Kalkınma İş Birliği Stratejisi' çerçevesinde Gürcistan'ın üç ana hedef üzerinden desteklenmesi planlanmaktadır. Bunlar, harici zararlı etkilere dayanıklılığın artırılması, vatandaşa-duyarlı gelişmiş yönetim vasıtasıyla hassas demokratik kazanımların sağlamaştırılması ve artan ekonomik gelişme yoluyla toplumun her kesimini dahil eden yüksek-değerli istihdam fırsatlarının yaratılmasıdır. Strateji, nihayetinde elde edeceği sonuçlarla Gürcistan'ın Avrupa-Atlantik bloğuna entegrasyonunu ve ülke içi kazanımların artırılmasını amaçlamaktadır (Dzebisashvili, 2020).

Stratejik yatırımlar konusunda ABD'nin Gürcistan'da üzerinde durduğu ve sembolik önem verdiği Anaklia derin deniz limanı projesi bulunmaktadır. ABD bu limanın kendi ve NATO'nun kullanımına uygun bir çerçevede yapılmasında ısrar etmektedir. Bu konuya ileride değinilecektir.

Ukrayna ile ilişkiler:

İkisi de Rusya'dan mağdur olan Gürcistan ve Ukrayna arasındaki ilişkiler vatandaşlarının iki ülke arasında 2019 Mart ayından itibaren sadece kimlik kartı ile seyahat edebileceği kadar iyi seviyeye gelmiştir (GeorgianJournal, 2019). Ancak Saakaşvili'nin Ukrayna'daki varlığı, her ne kadar Ukrayna Gürcistan'la olan stratejik ortaklığını Başkanlık seviyesinde teyit etse de, gerginliğe sebep olmaktadır. 2020 Mayıs ayında Ukrayna Başkanı Zelensky'nin Saakaşvili'yi Ukrayna Reformlar İcra Komitesi Başkanı olarak ataması ve sonrasında Saakaşvili'nin Gürcistan'daki seçimlere ilişkin açıklamaları Gürcistan tarafından hoş karşılanmamıştır (Welt, 2020: 6).

Bu iki ülkenin ilişkileri bölgesel iş birliği örgütü olan GUAM üzerinden de devam etmektedir. GUAM en son 25 Kasım 2020 tarihinde Abhazya ve Güney Osetya'ya ilişkin Gürcistan'ın siyasi pozisyonunu destekleyen ve özellikle de 'hudutlaştırma' ve 'geçiş noktaları'nın kapatılması hususlarında endişelerini dile getiren bir bildiri yayımlamıştır (GUAM, 2020).

Rusya ile ilişkiler:

Gürcistan-Rusya ilişkileri, 2012 yılında İvanişvili'nin parlamento seçimini kazanmasından sonra iyileşmeye başlamıştır. Bu tarihten itibaren Gürcistan hükümeti Rusya ile ekonomik ilişkileri geliştirme gayreti içerisinde olmuş, Rusya da 2006'dan beri bazı popüler Gürcü ihraç mallarına uyguladığı ambargoyu kaldırmıştır. Bunun sonucunda Rusya yeniden Gürcistan'ın ana ticari ortaklarından biri olmuştur. Ancak bu gelişme siyasi olarak karşılık bulmamış, son

seçimlerde dört sandalye kazanan Avrupa karşıtı Vatanseverler İttifakı Partisi bile Rusya'nın önderliğini yaptığı Avrasya Ekonomik Birliğine katılımı programlarına koymamıştır (Welt, 2020).

Rusya işgal altında tuttuğu her iki bölgede birer tugay seviyesinde muharip birlik ve birer alay seviyesinde hudut muhafız birliği bulundurmakta, ateşkes hattında sınır oluşturmaya yönelik tahkim çalışmalarına devam etmektedir (Welt, 2020). Rusya ayrıca bu bölgelerin bağımsızlıklarının tanınması için uğraşmaktadır. 2018'de Suriye'nin bu ayrılıkçı bölgeleri tanınmasının ardından (Agenda.Ge, 2018c), 2020 Ekim ayı başında Abhazya Şam büyükelçiliğini faaliyete geçirmiştir (Agenda.Ge, 2020f).

Ermenistan'la ilişkiler:

Gürcistan Ermenistan'la pragmatik çerçevede iyi ilişkiler sürdürmekte ve her sene yüksek düzeyde temaslara devam etmektedir. En son Ermenistan Başbakanı Paşinyan 03 Mart 2020 tarihinde Gürcistan'a ziyaret gerçekleştirmiştir (Agenda.Ge, 2020a). Ancak ilişkilerinde bazı potansiyel gerginlik sahaları mevcuttur.

İlk olarak, iki ülke bağımsızlıklarını kazanmalarından bugüne kadar henüz resmi olarak sınırlarını belirleyememişlerdir. Nitekim bu konuda çalışma yapmak isteği Gürcistan Cumhurbaşkanı Zurabişvili'nin 2019 Mart ayındaki Ermenistan ziyaretinde Ermenistan Cumhurbaşkanı Sarkizyan'la olan görüşmesinde gündeme gelmiştir (*Armenia, Georgia...*, 2019). İkincisi, Dağlık Karabağ'daki Ermenilerin Güney Osetya ve Abhazya ile iki sorunu benzeştirir yönde temaslarda bulunmasıdır, ki aynı ziyarette Zurabişvili bu durumu eleştirmiştir. Bir diğer mesele Türkiye'nin Ardahan ve Kars illerine de komşu Ermenilerin yoğun yaşadığı Cevaheti bölgesidir. Milliyetçi duygularından dolayı Gürcistan'a entegre olmakta isteksiz olan Cevaheti bölgesi, Rusya'nın kışkırtmasına

müsaait bir alandır (Şir, 2019). Ancak bütün yük taşımacılığının %75'i Gürcistan'dan geçmek zorunda olan (Tarkhan-Mouravi, 2017) ve son savaşta Azerbaycan'a karşı hezimete uğrayan Ermenistan'ın mevcut konjonktürde Cevaheti'ye ilişkin ayrılıkçı bir politikayı desteklemesi mümkün görünmemektedir. Son olarak ise, Ermenistan'ın Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütünün (CSTO) bir üyesi olması ve bu bağlamda sınır güvenliği gerekçesiyle topraklarında Rus askeri birliklerinin varlığı Gürcistan'a doğudan da kuşatıldığı hissini vermektedir.

Jeopolitik gelişmeler:

Türkiye kendi inisiyatifi olan "Trans-Hazar-Orta Koridor" projesini Çin'le imzaladığı Mutabakat Muhtırası ile Kuşak Yol Projesinin (KYP) bir güzergahı haline getirmiştir (Demir, 2017). 30 Ekim 2017 tarihinde faaliyete geçirilen Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu (TCDD, 2017) sayesinde Pekin-Londra kesintisiz demiryolu ulaşımında Gürcistan önemli bir geçiş ülkesi olmuştur. İlki 04 Aralık 2020'de ikincisi ise 20 Aralık 2020'de İstanbul'dan hareket eden Türkiye'nin Çin'e ihracat malı taşıyan trenleri Gürcistan üzerinden 15 günlük yolculuğu başarı ile tamamlamışlardır (TCDD, 2020).

Gürcistan'ın Anaklia derin deniz limanı projesinin hayata geçirilmesi Karadeniz'in doğu kıyılarında bu tarz limanın olmadığı dikkate alındığında stratejik öneme haizdir. Proje kapsamında Anaklia şehrinin bir serbest ekonomik bölge olarak düzenlenerek Singapur gibi bir ekonomik ve serbest ticaret merkezine dönüştürülmesi öngörülmektedir (Avdaliani, 2020). Batı menşeli konsorsiyum tarafından inşası durumunda limanın NATO'nun Karadeniz'de Rusya'yı dengelemesine ve Asya içerilerine güç projeksiyonuna fırsat sağlayacak olanaklar sunması söz konusu olacaktır (Hess ve Otarashvili, 2020).

Rusya bu projeyi engelleyip yerine, Kerç Boğazının doğu kıyısında inşa edeceği, Taman limanını faaliyete sokarak KYP'nin kuzey kolunu çekici hale getirmeye çalışmaktadır. Çin

Anaklia'nın inşasına yatırım yaparak buradan istifade etmek istemektedir. Projeye sembolik önem atfeden ABD ise Rusya veya Çin'in bu projeye katılmasına net bir şekilde karşı çıkmaktadır (Avdaliani, 2020).

Saakaşvili'nin Gül Devriminden sonra Lazika ismiyle gündeme aldığı proje, 2012'deki iktidar değişimi ile rafa kalkmış, ancak 2015 yılında bu sefer Anaklia ismi ile tekrar gündeme alınmıştır. 2016 yılında ihalesi, içerisinde İngiltere ve ABD'den de şirketlerin bulunduğu, Anaklia Kalkınma Konsorsiyumuna verilen proje, yüklenici firma sorumluluklarını yerine getirmediği gerekçesiyle Gürcistan hükümetince 2020 Ocak ayında resmi olarak sonlandırılmış, Konsorsiyum da uyuşmazlığı tahkime götürmüştür. Hükümet bunun yerine şimdilik Poti ve Batum'daki, ancak derin deniz olmayan, limanları geliştirme ve güçlendirme faaliyetlerine girişmiştir (Hess ve Otarashvili, 2020).

Savunma ve askeri faaliyetler:

Rusya tehdidine karşı Gürcistan'ın ABD ve NATO ile yürüttüğü faaliyetlere daha önce değinilmiştir.

Gürcistan'ın 'Savunma Kuvvetleri' olarak anılan ordusu genellikle kara ağırlıklı olup, kısıtlı deniz ve hava yeteneklerine sahiptir. Gürcistan Parlamento Savunma ve Güvenlik Komitesi 2021 yılı için Savunma Kuvvetlerinin kapasitesini 37 bin askerle sınırlandırılmıştır (Agenda.Ge, 2020m). Kısıtlı yeteneklerine rağmen, Gürcistan NATO ve AB'nin desteğini yanına alabilmek için uluslararası misyonlara katılım sağlamakta, her sene tatbikatlar düzenlemekte veya tatbikatlara katılmaktadır.

NATO'nun Afganistan'daki misyonlarına 2004 yılından itibaren katkı sağlayan Gürcistan, 2015 yılından beri devam eden Israrlı Destek Misyonuna bir tabur ile Bagram havaalanında, bir bölük ile de Kabil bölgesinde altı aylık rotasyonlarla katkı

sağlamaktadır. 2020 yılı içerisinde de birliklerinin rotasyonu gerçekleştirilmiştir. (Agenda.Ge, 2020c).

Gürcistan, ayrıca, AB'nin Merkezi Afrika Cumhuriyeti Askeri Eğitim Misyonuna Ocak 2017'den beri bir takım kadar kuvvetle katkı sağlamaktadır. Bu kuvvetin beşinci rotasyonu 2020 Mart ayında gerçekleşmiştir (Agenda.Ge, 2020b).

Gürcistan ABD Avrupa Komutanlığı ile iki senede bir ortak olarak yürüttüğü 'Noble Partner' çok uluslu eğitim tatbikatına 7-18 Eylül 2020 tarihlerinde beşinci kez ev sahipliği yapmıştır. Tatbikata ABD, Gürcistan, Fransa, İngiltere ve Polonya'dan toplam 2700 asker katılmıştır (Mammadova, 2020). Gürcistan'ın yine ABD Avrupa Komutanlığı ile beraber iki senede bir düzenlediği bir diğer tatbikat 'Agile Spirit' ise en son 27 Temmuz-9 Ağustos 2019 tarihleri arasında 11'i NATO üyesi 14 ülkeden üç binden fazla personelin katılımıyla yine Gürcistan'da icra edilmiştir (Huseyinov, 2019). Gürcistan ayrıca NATO ile de 'NATO-Gürcistan Tatbikatı' icra etmektedir. NATO desteğiyle kurulmuş olan Müşterek Eğitim ve Değerlendirme Merkezinde iki sene de bir icra edilen komuta yeri tatbikatının ikincisi 2019 Mart ayında 21'i NATO üyesi toplam 24 ülkeden 350 katılımcı ile icra edilmiştir (Agenda.Ge, 2019). Bu son iki tatbikat muhtemelen 2021 yılı içerisinde yeniden icra edilecektir.

ABD ve Ukrayna'nın ortak ev sahipliğinde her sene Karadeniz'de icra edilen 'Sea Breeze' tatbikatının yirmincisine ise Gürcistan, Sahil Güvenlik Dairesinden bir devriye botu ile katılmıştır. Tatbikatta sekiz ülke (ABD, Bulgaristan, Gürcistan, İspanya, Norveç, Romanya, Türkiye, Ukrayna) 27 gemi 19 uçak ile yer almıştır (*Georgian Coast Guard...*, 2020).

Ekonomi ve Kalkınma

Salgının etkileri ve tedbirler:

Salgın nedeniyle Gürcistan ekonomisinin %6 civarında küçüldüğü tespit edilmiştir (World Bank, 2020b). Salgın nedeniyle işsizliğin arttığı ve resmi ve kayıt dışı istihdam arasındaki ayrımın derinleştiği, kadınların ve kırsal kesimin işlerini kaybetme riskinin yükseldiği ve aktif iş gücünün %52'sinin istihdam edildiği imalat, inşaat, toptan-perakende ticaret, ulaştırma, kargo, depolama ve ağırlamanın (otel ve restoran) en çok etkilenen sektörler olduğu belirtilmektedir (EMC / UNDP GE, 2020). Örneğin, 2019 yılında beş milyon turistin 3.1 milyar dolar gelir bıraktığı büyümekte olan turizm sektörü büyük darbe yemiştir (Antidze, 2020c). Hükümet salgınla mücadele kapsamında ekonomik olarak etkilenen kesimleri desteklemek üzere 1.1 milyar dolarlık bir paket açıklamıştır (Antidze, 2020e).

IMF, Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası, Asya Kalkınma Bankası, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası Gürcistan'a salgınla mücadelede destek olmak ve ödeme dengelerinin bozulmasını engellemek amacıyla 1.5 milyarı devlete, 1.5 milyarı özel sektöre olmak üzere toplam 3 milyar dolar kredi yardımını işleme koymuşlardır (Antidze, 2020d).

Rakamlarla ekonomi:

Gürcistan'da işsizlik oranı erkeklerde %26.7, kadınlarda %35.3, ortalamada ise %29.9'la yüksek bir seyir izlemektedir. İhracatta en büyük üç ortağı Rusya (%14,5), Azerbaycan (%10), Türkiye (%7.9) iken, ithalatta en büyük üç ortağı Türkiye (%17.2), Rusya (%9.9) ve Çin (%9.2)'dir (CIA, 2020). Gürcistan'ın yıllık enflasyon ortalaması tüketici fiyat endeksi dikkate alındığında 2020 Kasım ayı itibarıyla %3.8 olup, artıştaki en fazla pay gıda fiyatlarına aittir (GEOSTAT, 2020c).

Gürcistan ekonomisi üçüncü çeyrek verilerine göre yaklaşık 4.3 milyar dolar gayrisafı milli hasıla üretmiş olup bu, kişi başı yıllık yaklaşık 4384 dolarlık gelire denk gelmektedir. Geçen senenin üçüncü çeyreğiyle karşılaştırıldığında bu rakamlar

%5.6'lık reel ekonomik küçülmeye tekabül etmektedir. 2020'de üretime katkı yapan sektörler %15.1 ile ticaret, %11.6 ile imalat, %10.7 ile gayri menkul, %10.4 ile inşaat, %9.3 ile ziraat, ormancılık ve balıkçılık, %6.9 ile kamu harcamaları, savunma, zorunlu sosyal güvenlik, %5.4 ile ulaştırma ve depolama, ve %4.8 ile finans ve sigorta faaliyetleri olmuştur (GEOSTAT, 2020f). Ödemeler dengesi açısından bakıldığında hem ihracat ithalat hem de kamu harcamaları açısından Gürcistan'ın açık verdiği anlaşılmaktadır (GEOSTAT, 2020b).

Gürcistan'a doğrudan yabancı sermaye yatırımı salgın nedeniyle 300 milyon dolar azalarak 1 milyar dolarda kalmıştır. Türkiye 2019 yılında 175.3 milyon dolarla İngiltere'nin ardından ikinci iken, 2020 yılının üçüncü çeyreği sonunda yatırımları 60 milyon dolarda kalmıştır. İlk üç ülke ise sırasıyla 250 milyon dolar ile İngiltere, 150 milyon dolar ile Hollanda ve 73 milyon dolar ile ABD olmuştur (GEOSTAT, 2020d). Boşluğu %50 civarında artışla Hollanda doldurmuştur.

Sürdürülebilir kalkınma çabaları:

Gürcistan'ın BM'ye sunduğu raporda, BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) açısından bakıldığında 17 alanda toplam 36 ulusal belgenin hazırlandığı ve AB Ortaklık Anlaşmasının imzalandığı belirtilmektedir. Şehirler başlığı ve Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim alanları haricindeki alanlarda SKH'ye uygun strateji belgeleri oluşturulmuşsa da aynı alanlarda, Gürcistan'ın AB Ortaklık Anlaşması hedeflerinin henüz gerisinde olduğu anlaşılmaktadır (Georgia Secretariat of SDGs, 2020).

2020 Ekim ayında yayımlanan 2019 verilerine göre Gürcistan'da AR-GE için 48 kurum 43 milyon dolar harcamış ve bu amaçla %71.4'ü doktora dereceli 14 bin civarında personel istihdam etmiştir. AR-GE'de en büyük payı %23,5 ile fen bilimleri, %22,8 ile sosyal bilimler alırken en düşük payı ziraat ve veterinerlik almıştır (GEOSTAT, 2020a).

Dijitalleşmede gerekli altyapının, dijital pazarın, nitelikli iş gücünün oluşturulması ve siber dayanıklılığın sağlanmasına yönelik yürütülen AB 'EU4 Dijital Genişband Projesi'nin beş yıllık stratejisini Gürcistan 9 Ocak 2020'de onaylamıştır (EU4Digital, 2020). Bu gayrete Dünya Bankası da 700'den fazla köyü fiber optik kablo şebekesiyle internete bağlayacak 'Log-In Georgia' projesiyle ortak olmuştur (World Bank, 2020a).

2020 sonunda yayımlanan 2019 yılı enerji tüketim yapısı verileri ışığında, Gürcistan'ın % 36,4'lük payla doğalgaza talepte artış eğilimi gösterdiği ve % 0.4 payla da yenilenebilir enerji alanında iyi durumda olmadığı anlaşılmaktadır (GEOSTAT, 2020e).

Sonuç

Gürcistan 2020 yılını seçimin gerginliği ile geçirmiştir. Gerginliğin çözümü için AB, ABD ve Avrupa Konseyi iktidar ve muhalefet partileri arasında arabuluculuk yapmıştır. Krizin devam etmesinin Rusya'nın işine gelecek olması AB'yi ve ABD'yi endişeye sevk etmiştir.

Saakaşvili'nin Abhazya ve Güney Osetya'nın işgali ile, Paşinyan'ın Karabağ'da yalnız bırakılmasıyla cezalandırıldığı bu coğrafyada tamamen batı yanlısı profile sahip bir liderin Rusya'ya rağmen ayakta kalması zor görünmektedir. Bu anlamda, Rusya'da yatırımları ve Putin'le bağlantısı bulunan Ivanişvili belki de bu coğrafyaya uygun bir siyasi lider olarak öne çıkmaktadır. Anlaşılan odur ki, Kafkasya'da istikrarın sağlanması, Erdoğan, Aliyev, Ivanişvili gibi Batı ve Rusya ile ilişkilerine pragmatik bir denge ile yaklaşan liderler sayesinde mümkün olacaktır.

ABD ve NATO Gürcistan'ın savunma ve güvenlik alanında en büyük stratejik ortağı olmaya devam etmektedir. Bu anlamda 2020 yılında ikili iş birliği faaliyetleri ve tatbikatlar devam etmiştir.

2020 yılında Gürcistan'da halkın AB'ye bakışı açısı anketlerde genelde pozitif çıkmıştır. Ancak Rusya ile bağlantılı siyasi liderliğin varlığı ve AB ile uyum göstergeleri dikkate alındığında, söylem ve plandaki iyi niyet seviyesinin icrada yakanmasının biraz zaman alacağı söylenebilir.

Abhazya ve Güney Osetya'da Rusya'nın işgali ve hudut oluşturma faaliyetleri 2020 yılı içerisinde de devam etmiştir. Bu bölgelerdeki halkın temel hizmetlere erişim sıkıntıları devam etmektedir. 2020 yılında bir kez gerçekleşen Cenevre Uluslararası Görüşmelerinden de bir sonuç çıkmamıştır. Ancak Abhazya'da yeni seçilen Cumhurbaşkanı'nın Gürcistan ile ikili ilişkiler geliştirmeye yönelik bir niyeti gözlemlenmiştir.

Gürcistan'ın Ermenistan, Azerbaycan ve Türkiye ile iyi olan ilişkileri 2020 yılında da aynı şekilde devam etmiştir. Gürcistan geçiş ülkesi olarak jeopolitik anlamda öne çıkmanın yanında, Orta Koridor projesi sayesinde kendi ziraat ve imalat ürünlerini kolayca Batı Avrupa'ya ve Doğu Asya'ya kadar transfer etme ve ihtiyaç duyduğu ithal ürünleri bu sayede kolayca tedarik etme olanağına sahip olmuştur.

Gürcistan'ın en stratejik projesi olan Anaklia derin deniz limanı projesi 2020 Ocak ayında devlet garantisi verilemeyeceği bahanesiyle sonlandırılmıştır. Anlaşılan Ivanişvili bu projede en azından Çin'in de olmasını sağlayarak Rusya'nın tepkisini ve muhtemel saldırgan tavrını engellemek istemektedir. Trump yönetimi net bir şekilde bu projede Rusya veya Çin'in olmasına karşı çıkarken, Biden yönetiminin projeye yönelik tavrının ne olacağı merak edilmektedir.

Gürcistan ekonomisi salgına ilişkin alınan tedbirlerden dolayı kötü etkilenmekle beraber uluslararası finans kuruluşları ve bağışçılar Gürcistan'a ödeme dengelerini korumak ve sosyal destek finansmanı için gerekli fonları sağlamışlardır.

Kaynakça

- AB Komisyonu. (2020). *Georgia | European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations*. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/countries/georgia_en
- Agenda.Ge. (2018a, Nisan 4). *Georgian gov't launches new peace initiative for occupied Tskhinvali, Abkhazia*. <https://www.agenda.ge/en/news/2018/746>
- Agenda.Ge. (2018b, Mayıs 8). *Gov't initiates EU integration roadmap to go beyond expectations*. <https://www.agenda.ge/en/news/2018/991>
- Agenda.Ge. (2018c, Mayıs 20). *Syria recognises independence of Georgia's occupied Abkhazia and South Ossetia*. <https://www.agenda.ge/en/news/2018/1151>
- Agenda.Ge. (2018d, Aralık 26). *De facto South Ossetia restricts crossing of so called border with the rest of Georgia*. <https://www.agenda.ge/en/news/2018/2763>
- Agenda.Ge. (2019, Mart 18). *NATO-Georgia Exercise 2019 kicks off with 24 states, 350 soldiers involved*. <https://www.agenda.ge/en/news/2019/741>
- Agenda.Ge. (2020a, Mart 3). *President Zurabishvili, Armenian PM Pashinyan discuss "stability and peace" in region*. <https://www.agenda.ge/en/news/2020/654>
- Agenda.Ge. (2020b, Mart 4). *Georgian platoon leaves for EU's Central African Republic mission*. <https://agenda.ge/en/news/2020/669>
- Agenda.Ge. (2020c, Temmuz 23). *Georgian peacekeepers return from Afghanistan*. <https://agenda.ge/en/news/2020/2340>
- Agenda.Ge. (2020d, Eylül 25). *Georgian PM delivers speech for 75th anniversary of UN: 'Georgia will never accept occupation'*. <https://www.agenda.ge/en/news/2020/2981>
- Agenda.Ge. (2020e, Ekim 2). *Georgia, UN sign 5-year framework for sustainable development, inclusive economy*. <https://www.agenda.ge/en/news/2020/3069>

- Agenda.Ge. (2020f, Ekim 6). *Georgia condemns opening of so-called embassy of Russian-occupied Abkhazia region in Syria.* <https://www.agenda.ge/en/news/2020/3108>
- Agenda.Ge. (2020g, Ekim 29). *Why are the October 31 parliament elections so special? All you need to know about the race.* <https://agenda.ge/en/news/2020/3354>
- Agenda.Ge. (2020h, Kasım 18). *Over 20 opposition parties release statement amid US State Secretary's visit to Georgia.* <https://agenda.ge/en/news/2020/3637>
- Agenda.Ge. (2020i, Kasım 18). *US Department of State: Secretary Pompeo reiterated unwavering US support for Georgia's sovereignty, territorial integrity.* <https://agenda.ge/en/news/2020/3643>
- Agenda.Ge. (2020j, Kasım 18). *US Department of State encourages Georgian opposition to stop rallies, enter parliament.* <https://agenda.ge/en/news/2020/3639>
- Agenda.Ge. (2020k, Aralık 3). *Opposition ready for 3rd round of talks with ruling party with 'renewed offers'.* <https://agenda.ge/en/news/2020/3809>
- Agenda.Ge. (2020l, Aralık 18). *Azerbaijan's SOCAR to supply 200 mln cubic metres of natural gas at cheaper tariff.* <https://agenda.ge/en/news/2020/3954>
- Agenda.Ge. (2020m, Aralık 18). *Georgian Defence Forces capacity to be kept at 37,000 servicemembers for 2021.* <https://agenda.ge/en/news/2020/3958>
- Agenda.Ge. (2020n, Aralık 20). *EUMM Georgia mission extended until December 2022.* <https://agenda.ge/en/news/2020/3970>
- Agenda.Ge. (2020o, Aralık 21). *Alliance of Patriots requests parliament suspend status of party MPs.* <https://agenda.ge/en/news/2020/3982>
- Agenda.Ge. (2020p, Aralık 23). *Gakharia: ensuring further ties with EU will be government's strategic goal.* <https://agenda.ge/en/news/2020/4003>
- Antidze, M. (2020a, Şubat 12). *Europe, United States criticize Georgia over opposition leader's jailing | Reuters.*

- <https://www.reuters.com/article/us-georgia-politics/europe-united-states-criticize-georgia-over-opposition-leaders-jailing-idUSKBN2062C5>
- Antidze, M. (2020b, Şubat 20). *Georgia, backed by U.S. and Britain, blames Russia for “paralyzing” cyber attack* | Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-georgia-cyber/georgia-backed-by-u-s-and-britain-blames-russia-for-paralyzing-cyber-attack-idUSKBN20E1W3>
- Antidze, M. (2020c, Mart 20). *Coronavirus hits Georgia’s booming tourism industry* | Reuters. <https://www.reuters.com/article/uk-georgia-tourism/coronavirus-hits-georgias-booming-tourism-industry-idUKKBN2171Y9>
- Antidze, M. (2020d, Nisan 15). *IMF to raise funding to Georgia to \$450 mln to fight coronavirus* | Reuters. <https://www.reuters.com/article/georgia-economy-imf/imf-to-raise-funding-to-georgia-to-450-mln-to-fight-coronavirus-idUSL5N2C36WF>
- Antidze, M. (2020e, Nisan 24). *Georgia expects its economy to contract 4% in 2020: prime minister* | Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-georgia-economy/georgia-expects-its-economy-to-contract-4-in-2020-prime-minister-idUSKCN2261F0>
- Antidze, M. (2020f, Haziran 20). *Georgia marks first anniversary of anti-Kremlin protest* | Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-georgia-protests/georgia-marks-first-anniversary-of-anti-kremlin-protest-idUSKBN23R0SI>
- Armenia, Georgia want to resolve boundary delimitation issue.* (2019, Mart 13). <https://armenpress.am/eng/news/967376.html>
- Avdaliani, E. (2020, Mart 9). *Geopolitics Doomed Georgia’s Anaklia Project, But Can Also Resurrect It.* The Central Asia-Caucasus ANALYST. <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13609-geopolitics->

- BTI. (2020). *BTI 2020 Country Report Georgia*. https://www.bti-project.org/content/en/downloads/reports/country_report_2020_GEO.pdf
- CIA. (2020, Aralık 17). *Middle East : Georgia — The World Factbook - Central Intelligence Agency*. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gg.html>
- Civil.ge. (2020a, Aralık 4). *Georgia in OSCE Ministerial Council Statements – Civil.ge*. <https://civil.ge/archives/385473>
- Civil.ge. (2020b, Aralık 23). *U.S. Ambassador Hopes GD to Reconsider Bill Restricting Opposition – Civil.ge*. <https://civil.ge/archives/388658>
- Civil.ge. (2020c, Aralık 24). *Public Defender Condemns Bill Denying Funding to Opposition – Civil.ge*. <https://civil.ge/archives/388849>
- Council of the EU. (2019, Mart 5). *EU-Georgia Association Council, 05/03/2019 - Consilium*. <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-ministerial-meetings/2019/03/05/>
- Demir, S. (2017). Türkiye Cumhuriyeti ve Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri: Eski Tanışıkların Yeniden Karşılaşması. İçinde S. Demir, P. Gürson, ve A. Eminoğlu (Ed.), *Türk Dış Politikası, Aktörler, Krizler, Tercihler, Çözümler* (1. baskı, ss. 371–396). Barış Kitap.
- DF Watch. (2020a, Aralık 10). *Georgians in Gali welcome the partial opening of Enguri Bridge, but want it opened in both directions - Democracy & Freedom Watch*. <https://dfwatch.net/georgians-in-gali-welcome-the-partial-opening-of-enguri-bridge-but-want-it-opened-in-both-directions-54444>
- DF Watch. (2020b, Aralık 24). *Georgia's ruling party softens stance on two controversial bills severely limiting opposition parties - Democracy & Freedom Watch*. <https://dfwatch.net/georgias-ruling-party-softens-stance-on-two-controversial-bills-severely-limiting-opposition-parties-54506>

- Dumbadze, A. (2020a, Aralık 17). *Georgia's Political Ups & Downs - Georgia Today on the Web*. <http://georgiatoday.ge/news/23352/Georgia's-Political-Ups-%26-Downs>
- Dumbadze, A. (2020b, Aralık 23). *Parliament Passes Bill on Abolishment of State Funding for Boycotting Parties*. <http://georgiatoday.ge/news/23399/Parliament-Passes-Bill-on-Abolishment-of-State-Funding-for-Boycotting-Parties>
- Dzabisashvili, D. (2020). *Georgia: Country Development Cooperation Strategy*.
- Eckert, C. (2019, Aralık 7). *The Failed Promises Of The Georgian Dream Party - The Organization for World Peace*. <https://theowp.org/the-failed-promises-of-the-georgian-dream-party/>
- EMC / UNDP GE. (2020, Aralık 18). *Labor market segmentation and informal labor during crisis. 2020 | UNDP in Georgia*. https://www.ge.undp.org/content/georgia/en/home/library/democratic_governance/covid-labor-market-segmentation.html
- Erdoğan: Karabağ Zaferi ile Kafkasların tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır - Sputnik Türkiye*. (2020, Aralık 11). <https://tr.sputniknews.com/turkiye/202012111043382137-erdogan-karabag-zaferi-ile-kafkaslarin-tarihinde-yeni-bir-sayfa-acilmistir/>
- EU4Digital. (2020, Ocak 14). *Georgia approves broadband development strategy 2020-2025 | EU4Digital*. <https://eufordigital.eu/georgia-approves-broadband-development-strategy-2020-2025/>
- GENEVA INTERNATIONAL DISCUSSIONS - SMR.GOV.GE - Office Of The State Minister Of Georgia For Reconciliation And Civil Equality. (y.y.). 27 Aralık 2020 tarihinde <https://smr.gov.ge/en/page/26/geneva-international-discussions> adresinden erişildi.
- Georgia Secretariat of SDGs. (2020). *Report on the Implementation of the 2030 Agenda on Sustainable*

- Development* NVR.
https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/26390VNR_2020_Georgia_Report.pdf
- Georgian Coast Guard participated in multinational Maritime Exercise SEA BREEZE 2020 - MIA Border Police of Georgia.* (2020, Temmuz 29).
<http://bpg.gov.ge/en/news/miscellaneous/georgian-coast-guard-participated-in-multinational-maritime-exercise-sea-breeze-2020.page>
- Georgian government reaches agreement with opposition over 2020 election.* (2020, Mart 9). <https://oc-media.org/georgian-government-reaches-agreement-with-opposition-over-2020-election/>
- Georgian Parliament to Vote for a New Government - GeorgianJournal.* (2020, Aralık 18).
<https://www.georgianjournal.ge/politics/36693-georgian-parliament-to-elect-a-new-government.html>
- GeorgianJournal.* (2019, Mart 1). *Travel with ID cards launched between Georgia and Ukraine - GeorgianJournal.*
<https://www.georgianjournal.ge/politics/35604-travel-with-id-cards-launched-between-georgia-and-ukraine.html>
- GEOSTAT. (2020a). *Survey of Research and Development in Scientific Institutions 2019.* www.geostat.ge
- GEOSTAT. (2020b). *Rapid Estimates of Economic Growth 2020 October.* www.geostat.ge
- GEOSTAT. (2020c). *Inflation Rate in Georgia 2020 November.* www.geostat.ge
- GEOSTAT. (2020d). *Foreign Direct Investment 2020 III Quarter (Preliminary).*
<https://www.geostat.ge/media/35306/Foreign-Direct-Investments---Q3-2020-%28Preliminary%29.pdf>
- GEOSTAT. (2020e). *Energy Consumption in Georgia, 2019.* www.geostat.ge
- GEOSTAT. (2020f). *Gross Domestic Product of Georgia 2020 III Quarter (Preliminary Data).* www.geostat.ge

- GID. (2020, Aralık 11). *Press Communiqué of the Co-Chairs of the Geneva International Discussions | OSCE.*
<https://www.osce.org/chairmanship/473550>
- Gogia, G. (2020, Şubat 25). *Kafkasya ülkesi tarihi seçimlere hazırlanıyor: Gürcistan, Türkiye'nin ve Batı'nın dostu olarak kalacak mı? | Independent Türkçe.*
<https://www.indytrk.com/node/137216/dünyadan-sesler/kafkasya-ülkesi-tarihi-seçimlere-hazırlanıyor-gürcistan-türkiye'nin-ve>
- Gov't of Georgia. (y.y.). *Government of Georgia – Regions of Georgia.* 02 Ocak 2021 tarihinde http://gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=227 adresinden erişildi.
- Gürcistan'da 31 Ekim genel seçimlerinin kesin sonuçları açıklandı.* (2020, Aralık 3).
<https://www.haber7.com/dunya/haber/3040892-gurcistanda-31-ekim-genel-secimlerinin-kesin-sonuclari-aciklandi>
- Gürcistan'da muhalefetten erken seçim yürüyüşü.* (2020, Kasım 14). <https://www.ortadoguhaber.com/haberler/gurcistanda-muhalefetten-erken-secim-yuruyusu>
- Gürcistan'da seçim sonuçlarını tanımayan muhalefet sokağa indi | ŞARKUL AVSAT.* (2020, Kasım 2).
<https://turkish.aawsat.com/home/article/2600221/gurci-standa-seçim-sonuçlarını-tanımayan-muhalefet-sokağa-indi>
- Huseyinov, İ. (2019, Temmuz 22). *Gürcistan “Agile Spirit 2019” tatbikatına hazırlanıyor.* <https://www.ih.com.tr/haber-gurcistan-agile-spirit-2019-tatbikatina-hazirlaniyor-791535/>
- JAMnews. (2020a, Temmuz 23). *Weapons shipments from Serbia to Armenia through Georgia – fact or fiction?*
<https://jam-news.net/azerbaijan-announced-the-supply-of-weapons-from-serbia-to-armenia-through-georgia/>
- JAMnews. (2020b, Ağustos 18). *Serbian arms sale to Armenia, dismissal of Azerbaijani ambassador to Georgia – how are*

- the two connected.* <https://jam-news.net/dismissal-of-azerbaijani-ambassador-to-georgia-weapons-from-serbia-to-armenia/>
- JAMnews. (2020c, Aralık 25). *Tbilisi's offer of "informal dialogue with Abkhaz public" rejected in Abkhazia.* <https://jam-news.net/tbilisis-offer-of-informal-dialogue-with-abkhaz-public-rejected-in-abkhazia/>
- JAMnews. (2020d, Aralık 29). *Georgia 8th in world in cases per million population. Armenia – 11th, Azerbaijan – 65th.* <https://jam-news.net/coronavirus-in-the-caucasus-news-statistics-armenia-azerbaijan-georgia-north-caucasus-diseases-deaths-histories-photos-videos/>
- Joint statement by the Friends of Georgia group in OSCE on the so-called presidential elections in Abkhazia | Ministry of Foreign Affairs.* (2020, Mart 22). <https://vm.ee/en/news/joint-statement-friends-georgia-group-osce-so-called-presidential-elections-abkhazia>
- Kachkachishvili, D. (2020, Aralık 25). *Gürcistan Türkiye ile stratejik iş birliğinin güçlendirilmek istiyor.* <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/gurcistan-turkiye-ile-stratejik-is-birliginin-guclendirilmek-istiyor/2088961>
- Khashig, I. (2020, Aralık 22). *How to build an Abkhaz-Georgian dialogue and should it be built at all – discussions in Abkhazia.* <https://jam-news.net/why-direct-georgian-abkhaz-negotiations-do-not-work-out-news-analysis-conflict-in-abkhazia-foreign-policy-concept-of-abkhazia-aslan-bzhania/>
- Kogan, E. (2020, Kasım 17). *United States-Georgia Charter on Strategic Partnership: Defense and Security | Middle East Institute.* <https://www.mei.edu/publications/united-states-georgia-charter-strategic-partnership-defense-and-security>
- Mammadova, T. (2020, Ağustos 8). *US servicemen arrive in Georgia to participate in defense exercises.* <https://en.trend.az/scaucasus/georgia/3292130.html>
- ODIHR LEOM. (2020). *Georgia Parliamentary Elections 31*

- October 2020 Interim Report.
https://www.osce.org/files/f/documents/7/9/467364_0.pdf
- OSCE. (2020, Kasım 1). *Fundamental freedoms respected in competitive Georgian elections, but allegations of pressure and blurring of line between party and state reduced confidence, international observers say* | OSCE.
<https://www.osce.org/odihr/elections/georgia/469017>
- RFE/RL's Georgian Service. (2018, Haziran 29). *Saakashvili Convicted Of Abuse Of Power, Sentenced In Absentia*.
<https://www.rferl.org/a/saakashvili-convicted-of-abuse-of-power-sentenced-in-absentia/29327555.html>
- Rondeaux, C. (2020, Ekim 30). *How Elections in the U.S.—and Georgia—Could Determine the Purpose of NATO*.
<https://www.worldpoliticsreview.com/articles/29179/how-elections-in-the-u-s-and-georgia-could-determine-the-purpose-of-nato>
- Ruhadze, B. N. (2020, Aralık 17). *The Regional Geopolitical Sextet - Georgia Today on the Web*.
<http://georgiatoday.ge/news/23353/The-Regional-Geopolitical-Sextet->
- Şir, A. Y. (2019, Ocak 12). *Ermenistan'la Gürcistan Arasında Yeni Bir Dönem mi, Yeni Gerginlikler mi?*
<https://avim.org.tr/tr/Pdf/Yorum/4242>
- T.C. D.İ.B. (y.y.). *Türkiye - Gürcistan Siyasi İlişkileri / T.C. Dışişleri Bakanlığı*. Tarihinde 27 Aralık 2020, adresinden erişildi <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>
- Tarkhan-Mouravi, G. (2017, Aralık 15). *Armenia & Georgia: Resilient Relationship*.
<https://ge.boell.org/en/2017/12/15/armenia-georgia-resilient-relationship>
- TCDD. (2017, Ekim 30). *Bakü-Tiflis-Kars Demiryolunda İlk Tren Yoa Çıktı*. <https://www.tcddtasimacilik.gov.tr/haber/116/>
- TCDD. (2020, Aralık 23). *Çin'e Ulaşan İlk İhracat Treni İçin Karşılama Töreni Yapıldı*.

- <https://www.tcddtasimacilik.gov.tr/haber/546/>
- TI Georgia. (2020, Aralık 24). *Misuse of Administrative Resources during Georgia's 2020 Parliamentary Elections (Final Report)* - საქართველოს გამჭვირვალობა - საქართველო. <https://transparency.ge/en/post/misuse-administrative-resources-during-georgias-2020-parliamentary-elections-final-report>
- US DoS. (2020, Ekim 13). *U.S. Relations With Georgia - United States Department of State*. <https://www.state.gov/u-s-relations-with-georgia/>
- Welt, C. (2020). *Georgia: Background and U.S. Policy*. <https://crsreports.congress.gov>
- World Bank. (2020a, Nisan 29). *World Bank Pledges \$80 Million to Support Georgia's Response to COVID-19 Pandemic*. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/04/29/world-bank-pledges-80-million-to-support-georgias-response-to-covid-19-pandemic>
- World Bank. (2020b, Ekim 12). *Georgia Overview*. <https://www.worldbank.org/en/country/georgia/overview#2>
- Zurabişvili'den Türkiye'nin önerisine yeşil ışık! (2020, Aralık 23). <https://www.haber7.com/dunya/haber/3048408-zurabisviliden-turkiyenin-onerisine-yesil-isik>